

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE LATINISTĂ ÎN *BIBLIA LUI TIMOTEI CIPARIU*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHINDRIȘ, IOAN

Tradiție și inovație latinistă în Biblia lui Timotei Cipariu / Ioan Chindriș,
Niculina Iacob. - Târgu Lăpuș : Galaxia Gutenberg, 2010

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-141-325-9

I. Iacob, Niculina

811.135.1

22.07

© *Niculina Iacob, Ioan Chindriș, 2010*

© *Editura Galaxia Gutenberg, 2010*

Editura Galaxia Gutenberg

Adresa: 435600 Târgu Lăpuș, str. Florilor nr. 11

tel/fax: 0262-385786; mobil: 0723-377599

e mail: contact@galaxiagutenberg.ro

www.galaxiagutenberg.ro

www.librariilegutenberg.ro

CONFERINȚELE ACADEMIEI ROMÂNE

Ciclul LIMBA ROMÂNĂ ȘI RELAȚIILE EI CU ISTORIA
ȘI CULTURA ROMÂNILOR

Niculina Iacob

Ioan Chindriș

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE LATINISTĂ ÎN *BIBLIA LUI TIMOTEI CIPARIU*

Galaxia Gutenberg
2010

Conferința a avut loc în Sala de Consiliu a Academiei Române, la 24 mai 2007.

TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE LATINISTĂ ÎN *BIBLIA LUI TIMOTEI CIPARIU*

„Câte bogății nu zac ascunse în bibliotecile
din Transilvania!”

(Ovid Densusianu)

Când, la 10 noiembrie 1899, Ovid Densusianu rostea aceste cuvinte în lecția de deschidere intitulată *Școala latinistă în limba și literatura română. Originea, tendințele și influența ei*¹, ținută la Facultatea de Litere din București, nu se va fi gândit poate că și după mai bine de 100 de ani cuvintele lui vor rămâne de actualitate. Într-adevăr, putem spune astăzi fără nici cea mai mică urmă de exagerare: *câte bogății nu zac încă ascunse în bibliotecile din Transilvania!* Nu vom căuta prea departe pentru a găsi acoperire spuselor noastre, ci ne vom îndrepta atenția spre cele cinci texte biblice de proporții piramidale, originale și diferite unul de celălalt, patru dintre ele rămase numai în manuscris, care s-au realizat la Blaj între 1760–1910 (anul din urmă constituindu-se într-o limită aproximativă), într-o perioadă în care, în orașelul de la confluența Târnavelor, s-a desfășurat un fenomen cultural unic în istoria culturii române: o adevărată școală biblică, pentru a cărei conturare succintă propunem în cele ce urmează numai câteva repere importante.

Prima *Biblie* din suita celor cinci datează din anii 1760–1761 și se constituie în cea dintâi traducere a *Vulgatei* în cultura românească, și singura până la momentul în care scriem aceste rânduri. Inedită este această traducere nu doar prin orientarea spre textul latinesc, ci și prin aceea că este o operă colectivă a călugărilor uniți cu Roma (Grigore Maior, Atanasie Rednic, Silvestru Caliani, Gherontie Cotorea, Petru Pop de Daia și Ioan Săcădate) în frunte cu episcopul Petru Pavel Aron, ceea ce înseamnă că solidaritatea intelectuală este înțeleasă acum la modul concret, ca muncă în echipă. Rămas în manuscris, acest text a făcut obiectul unei cercetări asidue, care s-a concretizat în 2005 în ediția princeps, o ediție științifică² în cinci volume, cu titlul: *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761*³, Vol. I–V, apărută la Editura Academiei Române⁴.

---

¹ În *Opere*, I, București, 1968, p. 157–172.

² Din cele 4298 de pagini, cât însumează cele cinci volume ale ediției, circa 2000 de pagini sunt acoperite de aparatul critic al lucrării alcătuit din:

- studiu cultural: *Testamentul lui Petru Pavel Aron*, Ioan Chindriș, p. XI–LXXXVIII (67 p.), în volumul I;
- *Indice privind concordanța numelor proprii*, Remus Mircea Birtz, p. LXXIX–CXXXVI (47 p.), în volumul I;
- *Notă asupra ediției*, p. CXXVII–CXLI (14 p.), în volumul I;
- studiu lingvistic: *Limba și stilul Vulgatei de la Blaj (1760–1761)*, Niculina Iacob, p. 789–908 (119 p.), în volumul V;
- *Precizări cu privire la indice*, Niculina Iacob, p. 910–911 (2 p.), în volumul V;
- *Indice de cuvinte* (defalcat pe cărți biblice), Niculina Iacob și Ioan Chindriș, însumând 1757 de pagini.

Între 1783–1791, Samuil Micu a tradus *Biblia* după *Septuaginta*. Aceasta a fost singura *Biblie* tradusă la Blaj care s-a bucurat de privilegiul de a fi fost tipărită de episcopul Ioan Bob⁵ puțin după încheierea traducerii, la 1795, moment în care a început imprezvizibila ei ascensiune, devenind ulterior *Biblia națională a românilor*, pentru că *Biblia* de astăzi a Sfântului Sinod este născută din cea de la 1795, lășită în toată românimea prin reeditările succesive în diferite locuri: 1819 – la Sankt Petersburg, 1854–1856 – la Buzău, 1856–1858 – la Sibiu, 1914 – la București. Aceasta s-a bucurat de o reeditare de excepție, în anul 2000, într-o monumentală ediție diplomatică – susținută financiar integral⁶ și patronată de papa Ioan Paul II⁷ – cu titlul: *Biblia de la Blaj (1795)*, ediție jubiliară. Cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureșan, mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000 (ediție realizată sub înaltul patronaj al P.S. Virgil Bercea, episcopul Eparhiei Române Unite de Oradea și sub egida științifică a Academiei Române, Institutul de Istorie – Cluj-Napoca; coordonatorul ediției I. Chindriș)⁸.

La începutul secolului al XIX-lea, Teodor Pop a realizat o traducere proprie, selectivă de această dată, opțiunea traducătorului îndreptându-se spre cărțile poetice și profetice ale *Vechiului Testament*, din care a tradus: *Psaltirea*, *Proverbele*, *Cântarea Cântărilor*, *Eclesiastul* și profeții *Isaia*, *Ieremia*, *Plângerea Ieremiei*, *Iezehiil* și *Daniil*. *Psaltirea* s-a tipărit la Blaj în 1835, restul traducerii a rămas în manuscris.

Experimentul *Bibliei* de autor l-a continuat Timotei Cipariu, care, la 1870, finalizase o versiune proprie completă a *Bibliei*, pe care nu a tipărit-o însă. Un experiment absolut inedit, în sensul că marele om de litere și-a propus să reia textul

---

Textul propriu-zis acoperă circa 2300 de pagini și s-a realizat după manuscrisul inedit (de peste 6000 de pagini) existent la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca.

³ Ediția princeps a *Bibliei lui Petru Pavel Aron* a determinat și încetățenirea denumirii *Biblia Vulgata. Blaj 1760–1761* pentru truda harnicilor „ieromonași” de la Blaj.

⁴ Lucrarea poate fi „răsfoită” acum și într-o excepțională ediție digitală (accesibilă la pagina de internet <http://www.scoalaardeleana.ro/index.php?id=23>), realizată de tehnoredactorul cărții, analist programator Adriana Bogdan.

⁵ Meritul lui Ioan Bob, dincolo de toate aprecierile negative care se exprimă de obicei la adresa lui, este acela de a fi înțeles la momentul optim faptul că mentalul popular românesc rămăsese și continua să rămână unul oriental, indiferent de religie, și că *Septuaginta* era singura în măsură să depășească granițele dintre confesiunile și țările românești. Este motivul principal pentru care el a ales să aștepte încheierea traducerii pe care o făcea Samuil Micu după *Septuaginta* și să nu tipărească imediat traducerea deja existentă după *Vulgata*. Rezerva manifestată de el față de *Biblia lui Petru Pavel Aron* putea fi în legătură, dar numai în subsidiar, și cu faptul că această versiune a textului sacru era incompletă: din *Noul Testament* fuseseră traduse numai *Evangheliile*.

⁶ Vaticanul a susținut cu 40 de miliarde de lei realizarea acestei cărți!

⁷ Impresionat de această carte, Sfântul Părinte a acceptat, pentru prima dată în istoria papalității, să facă parte dintr-o organizație laică, în cazul nostru, a acceptat calitatea de membru de onoare al Academiei Române. Este explicabil gestul Sanctității Sale, de vreme ce în discursul rostit cu prilejul lansării *Bibliei* la Vatican a subliniat că aceasta este cea mai frumoasă *Biblie* pe care a văzut-o vreodată. Și nu puține va fi văzut!

⁸ Lucrarea este accesibilă și la paginile de internet: <http://www.history-cluj.ro/Biblia/pag4.htm> și <http://www.scoalaardeleana.ro/index.php?id=21>.

tipărit la București în 1688⁹, în direcția relatinizării limbajului prin recuperarea cuvintelor latinești vechi ale limbii române, care, din varii cauze, fuseseră uitate¹⁰.

---

⁹ Se impune aici o restabilire a adevărului în privința originalului după care a tradus Timotei Cipariu. Cunoscută fiind pasiunea lui Cipariu pentru limbile orientale și mai ales știut fiind faptul că el a fost un profund cunoscător de limbi orientale (învățase singur araba și ajunsese să scrie și chiar să versifice în această limbă, – poate doar simplu exercițiu imitativ –, inspirat de manuscrisele arabe copiate de el, devenind pentru o vreme, între 1846–1857, grație reputației de orientalist, membru al Societății Orientalistice Germane cu sediul la Leipzig – vezi Acad. Camil Mureșanu, *Universalitatea lui Timotei Cipariu*, în „Academica”, nr. 35, 2005, p. 5–7) și în condițiile în care o analiză de suprafață a textului *Bibliei* sale părea a trăda valorificarea unui original ebraic, am susținut (I. Chindriș, N. Iacob, *Biblia lui Timotei Cipariu*, în „Academica”, nr. 35, 2005, p. 14) că Cipariu a tradus *Biblia* din ebraică, ceea ce ar fi însemnat un fapt fără precedent în tradiția biblică românească și o culme în activitatea școlii biblistice de la Blaj, care și-ar fi făcut astfel datoria față de cele trei limbi sacre în care textul *Bibliei* a venit spre noi din antichitate. În fapt, așa cum vom demonstra în continuare, Cipariu nu a tradus din ebraică, ci și-a propus să realizeze un tip nou de experiment, de mari proporții, ceea ce nu înseamnă că textul realizat de cărturarul blăjean pierde din însemnătate.

Așteptările noastre, cu privire la realizarea traducerii din ebraică, au fost alimentate și mult augmentate de faptul că în biblioteca sa particulară mai mult de o treime din fondul oriental se constituie din cărți (proprietate incontestabilă a lui Cipariu, dovedită de ștampila oval mic și ștampila oval mare) care se referă la Sfânta Scriptură: textul biblic propriu-zis, comentarii, hermeneutică biblică, filologie biblică, lexicoane biblice, dicționare, gramatici de limbi orientale. Iată numai câteva titluri reprezentative din acest fond: *Biblia Hebraica... a Johanne Leusden*, denuo recognitam, recensita, atque ad Masoram, et correctiores, Bombergi, Stephani, Plantini, aliorumque editiones, exquisite adornata, variisque notis illustrata ab Everardo van der HOOGHT. *Londini*, Typis excudebat A. Macintosh, Impensis Jacobi Duncan, 1838, 633 [–634] p.; *Biblia Hebraica*. Digessit et Graviore Lectio Varietatis adjecit Johannes Jahn [dr. în filosofie; canonic capitular arhiepiscopal al Bisericii Mitropolitane Sf. Ștefan din Viena; profesor de limbi orientale, Archeologie biblică în *Vechiul Testament*, Dogmatică], vol. I–IV, Viennae, Sumptibus Canoniae Claustroneoburgensis, 1806 (4 vol.); [*Biblie. Testament Nou. Novum Testamentum syriacae* s.l., s.n., 18..] 2 f. + 552 [–553] p.; Ludovici de Dieu *Critica Sacra* sive Animadversiones in loca quaedam difficiliora *Veteris et Novi Testamenti*. Editio nova, recognita ac variis in locis ex Auctoris manuscriptis aucta. Suffixa est Apocalypsis D. Johannis syriaca, quam ante aliquot annos ex Manuscripto Josephi Scaligeri Auctor primus edidit, versione Latina notisque illustravit. Amstelaedami, Excudit Gerardus Borstius, Bibliopola, 1693; [*Biblie. Testament Vechi*] *Proverbia Salomonis*. Versionem integram ad Hebraeum fontem expressit, atque *Commentarium* adjecit Albertus Schultens. Lugduni Batavorum [Leyda], Apud Johannem Luzac, 1748, 522 p. + 30 f. index; SIMONIS, Johannes [prof. de istorie sacra] *Lexicon manuale Hebraicum et Chaldaicum...* Editio altera priori longe auctior... *Halae Magdeburgicae*, Impensis et Typis Ioh. Iac. Curtii, 1771, VIII + 1100 p. + 26 f. index; *JANUA Hebraeae linguae Veteris Testamenti...* ~ *Grammatica Lexicon Hebraeo-Chaldaicum* accurate M. Christiano Reineccio... Editio IV denuo revisa et correctior. Lipsiae, Sumpt. Haered. Lanckisiorum, 1741, 1112 p. + 206 p.; GESENIUS, Guil. [dr. în Teol. Acad. Halle, filolog], *Lexicon manuale Hebraicum et Chaldaicum* Editio I; Ed. II de A. Th. Hoffmann [dr. teolog Iena] Lipsiae, Sumptibus Fr. Chr. Guil. Vogelii, 1847, 1035 p. etc. (informațiile privind Fondul ORIENTALIA din biblioteca lui Timotei Cipariu ne-au fost puse la dispoziție de doamna Sidonia Puiu, bibliograf la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca).

¹⁰ Credința lui era că nu face decât să reînvie aceste cuvinte; prin urmare – zice el – „noi nu întotdeauna latinisăm, când se pare cuiva, nici tot ce se pare e latinism” (T. Cipariu *Latinism*, în *Principie de limbă și de scriptură*, în vol. Timotei Cipariu, *Opere*, I, ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, introducere de Gavril Istrate, EA, București, 1987, p. 122). Ideea nu este nouă, o întâlnim și la unii predecesori. De exemplu, despre „zeuitarea” cuvintelor românești, cele „pentru științe”, vorbea și Paul Iorgovici în prefața *La cetitoriu* din *Observații de limba românească*, Buda, 1799. El propunea o

Experimentul a fost dus până la capăt, dovadă cele trei volume manuscrise masive (care se păstrează la la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca, Fondul Blaj, sub cota: ms. rom. 209), în care textul biblic a rămas pecetluit până de curând. Întru cât prestigiul autorului ar fi determinat schimbarea fizionomiei limbajului biblic de astăzi dacă textul s-ar fi tipărit? Desigur că întrebarea este formulată retoric, dar chiar și o comparație la prima vedere a două pasaje selectate din cele două texte biblice, după ce textul lui Cipariu a fost eliberat de codul ortografic greoi¹¹, poate evidenția natura schimbărilor făcute de Cipariu și, în același timp, faptul că rezultatul nu este un limbaj rebarbativ, împeștriat în mod excesiv cu latinisme:

Biblia lui Timotei Cipariu¹²

Cap. 1

17. Și făcu Dumnezeu cei doi luminători: luminătorul cel mare, spre **domnirea zilei**, și luminătorul cel mic spre a nopții, și stelele. 18. Și puse pre dâșii Dumnezeu întru întăritura cerului, ca să lumineze pre pământ. 19. Și **să domnească** zilei și nopței. 20. Și **să destingă** între mijlocul luminei și a întunerecului. Și văzu Dumnezeu că **este** bine. [...] 23. Și făcu Dumnezeu chitoșii cei mari și tot sufletul **animalelor** târătoare, **cari locuiesc** apele, după **speciele** lor, și tot zburătorul ce zboară, după **specie-și**. Și

B1688¹³

Cap. 1

17. Și făcu Dumnezău cei doi luminători: luminătorul cel mare, spre **stăpânirea zilii**, și luminătorul cel mic, spre stăpânirea nopții, și stelele. 18. Și puse pre dâșii Dumnezău întru întăritura **ceriului**, ca să lumineze pre pământ, 19. și **să stăpânească zilii** și nopții. 20. și **să osebească** între mijlocul luminii și între mijlocul întunecului. Și văzu Dumnezău că **iaste** bine. [...] 23. Și făcu Dumnezău chitoșii cei mari și tot sufletul **vitelor** târătoare, **care au scos** apele, după **fealiurile** lor, și tot zburătorul ce zboară după **fealiu-ș**. Și

---

altă direcție de urmat pentru completarea fondului lexical: pe primul plan punea crearea de noi termeni prin derivare de la rădăcinile moștenite din latină și în plan secund, împrumuturile din latină și din alte limbi romanice. Heliade a nutrit și el convingerea că unele cuvinte vechi de origine latină au fost cu timpul uitate și a propus revenirea la cuvintele din trecut, soluțiile avansate de el dovedindu-se uneori viabile: *târie*, *putere* sau *forță*, în loc de *silă*; *secol*, în loc de *veac*; *spirit*, în loc de *duh* etc.; alteori, atunci când cuvintele nou introduse de el erau italianisme, franțuzisme sau latinisme, acestea nu au rezistat: *campană* nu a înlocuit *clopot*; *fatică* nu a înlocuit *oboseală* etc.

¹¹ Pentru mai multe exemple, vezi **Anexa 1**, unde am inclus, într-o coloană aparte, textul lui Cipariu și în ortografia etimologică.

¹² În stabilirea normelor de transcriere am avut în vedere regulile formulate de Timotei Cipariu însuși în lucrările sale și sistemul pertinent de transcriere propus de Carmen-Gabriela Pamfil în *Notă asupra ediției* (p. XXXI–LVII) la Timotei Cipariu, *Opere I*, ed. cit. Am ținut seama permanent însă și de faptul că, în afară de schimbările făcute în sensul precizat de noi mai sus, reflectate la nivel lexical în primul rând, dar și la nivelurile fonetic și morfologic, Cipariu urmează aproape literal textul *Bibliei de la București (1688)*.

¹³ Pentru B1688 textele au fost preluate (cu modificările impuse de noile norme ortografice) din *Biblia 1688*. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, vol. I–II, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001.

văzu Dumnezeu cum sunt¹⁴ bune. 24. Și le **binecuvântă** Dumnezeu, zicând: „Creșteți și vă înmulțiți, și umpleți apele în mări, și zburătoarele **înmulțescă-se** asupra pământului!”. 25. Și **se** făcu seară și **se** făcu **dimineată**, zi a cincea. 26. Și zise Dumnezeu: „Să scoată pământul suflet viu după **soiu-și**, cu patru picioare și târătoare, și **fiarele** pământului după **soiu-și!**” || Și **se** făcu așa. 27. Și făcu Dumnezeu **fiarele** pământului după **genu-și**, și **animalele** după **genul** lor, și toate târătoarele pământului după **genu-și**. Și văzu Dumnezeu că sunt bune. 28. Și zise Dumnezeu: „Să facem om după **tipul** nostru, și după **asemănare**, și **să domnească** peștilor mării și paserilor cerului, și **animalelor**, și tot pământul, și tuturor târătoarelor ce **se** târăsc asupra pământului”. 29. Și făcu Dumnezeu pre om, după **tipul** lui Dumnezeu, bărbat și **muiere** au făcut pre dânșii. 30. Și **binecuvântă** Dumnezeu pre dânșii, zicând: „Creșteți-vă și vă înmulțiți și umpleți pământul și domniți pre dânsul! Și **domniți** peștilor **marei**, și paserilor cerului, și tuturor **animalelor** și tot pământul, și tuturor târătoarelor ce se târăsc asupra pământului”. [...]

văzu Dumnezău cum sânt bune. 24. Și le **blagoslovi** Dumnezău zicând: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți apele în mări; și zburătoarele **mulțescă-se** asupra pământului!”. 25. Și **să** făcu sară și **să** făcu **dimeneată**, zi a cincea. 26. Și zise Dumnezău: „Să scoață pământul suflet viu după **fealiu-ș**, cu patru picioare, și târătoare, și **jiganii** pământului, după **fealiu-ș!**” Și **să** făcu așa. 27. Și făcu Dumnezeu **hiarale** pământului după **feliu-ș**, și **dobitoacele** după **feliul** lor, și toate târătoarele pământului după **feliu-ș**. Și văzu Dumnezău că sânt bune. 28. Și zise Dumnezău: „Să facem om după **chipul** nostru și după **asămănare** și **să stăpânească** peștilor mării, și pasărilor **ceriului**, și **dobitoacelor**, și tot pământul și tuturor târătoarelor ce **să** târăsc asupra pământului”. 29. Și făcu Dumnezău pre om după **chipul** lui/ Dumnezău; l-au făcut pre dânsul bărbat și **fămeaie**, au făcut pre dânșii. 30. Și **blagoslovi** Dumnezău pre dânșii, zicând: „Creșteți-vă și vă înmulțiți și umpleți pământul și domniți pre dânsul; și **stăpâniți** peștilor **mării**, și pasărilor **ceriului**, și tuturor **dobitoacelor**, și tot pământul, și tuturor târătoarelor ce să târăsc asupra pământului”. [...]

¹⁴ Cât privește scrierea formelor de indicativ prezent ale verbului *a fi*, vom opta pentru redarea acestora cu **u**, așa cum au fost ele ortografiate de Cipariu cu litere latine. Se știe că el a scris întotdeauna aceste forme etimologic cu litere latine: *sum* – forma de persoana I sg. o notează și *sûm* = *sum* (Cânt 1,4, 5; 5,9); nu este consecvent în ceea ce privește această grafie, dar prezența alografului **û** este semn cert că rostirea era [sâm] –, *suntemu*, *sunteți*, *suntu*, dar fonetic cu slove: s7m, s7ntu, s7ntem, s7nte31, subliniind de fiecare dată rostirea lor cu **î** (cf. *Gramateca limbei române. Partea I. Analitică*, București, 1869, p.45, p.52, p.274–275; *Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi*, p.148–149, în T. Cipariu, *Opere*, I, ed. cit., p.251). Între a scrie *sâm*, *sântem*, *sânțeți*, *sânt* și a scrie *sum*, *suntem*, *sunteți*, *sunt*, în conformitate și cu norma academică actuală, am optat pentru formele din urmă, cu precizarea fermă că ele se rosteau și atunci, așa cum ar trebui să se rostească și acum, în pofida ortografiei, care este, finalmente, o convenție: [sâm], [sânt], [sântem], [sânțeți]. Un argument în plus pentru această opțiune îl reprezintă evitarea omografiei supărătoare la care s-ar fi ajuns ca urmare a prezenței frecvente în text, pe lângă forma flexionară *sânt*, a substantivului *sânt* = *sfânt*.

În fine, la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, eruditul profesor Victor Smigelschi a realizat o ediție după traducerea lui Samuil Micu, o ediție care venea după câteva reeditări ale *Bibliei lui Samuil Micu* în spațiul ortodox, diferită însă de toate acestea prin impresionantul număr de note care secondează textul biblic: peste 3000 de note și comentarii, care ne dau dreptul să numim această ediție, fără rezerve, *Biblia lui V. Smigelschi*, rămasă, din păcate, tot în manuscris.

Așadar, încă trei din cele cinci *Biblii* realizate la Blaj așteaptă interesul posterității pentru a vedea lumina tiparului. Privilegiat este în acest moment textul lui Timotei Cipariu, pentru că se pregătește realizarea ediției princeps în cadrul unui proiect de cercetare al Bibliotecii Academiei Române din Cluj-Napoca, aflat acum în prima etapă, aceea de elaborare a normelor metodologice de editare, de transcriere și colajonare a textului. Această *Biblie* va face obiectul expunerii noastre în continuare.

Cu această întreprindere fără precedent a lui Timotei Cipariu ne situăm în secolul creării culturii și literaturii noastre clasice, când inteligența din tot spațiul etnic românesc este angrenată într-o luptă acerbă pentru fixarea în palier beletristic a limbii române literare. Suntem în epoca experimentelor lingvistice, care nu au ocolit nici opera de traducere a *Bibliei* în românește. Să ne amintim doar de „cazul” Heliade Rădulescu¹⁵, a cărui abatere de la canoanele lingvistice arhaice¹⁶ după care s-a modelat graiul *Sfintei Scripturi* a fost transformată de mitropolitul ardelean Andrei Șaguna într-un scandal național¹⁷ cu conotații devastatoare pentru romanticul autor al *Zburătorului*.

---

¹⁵ Intenția mărturisită a lui Heliade a fost aceea de a primeni limba textului sacru, astfel încât noua versiune propusă de el să reflecte „întărirea limbei”, el crezând cu toată convingerea că nu e drept să fie judecat în privința limbii în care a tradus, „căci *Biblia* s-a tradus în toate limbile și în toate dialectele”. Iar dacă primelor traduceri românești ale Sfintei Scripturi li s-au iertat imperfecțiunile limbii în care a fost redat cuvântul lui Dumnezeu – „Acum două sute de ani fu iertat d’a se traduce într-un gerg inculc încă și necapabil d’a arăta adevăratele idei” (Ion Heliade Rădulescu, *Scandalul sau pedica*, după Ovidiu Moceanu, *Teologie și filologie. Andrei Șaguna vs. Ion Heliade Rădulescu*, Editura Paralela 45, 2003, p. 132).–, e cu neputință ca lui să i se facă un cap de acuzare din strădania de a fi tradus „într-o limbă cultă și capabilă d-a reprezenta orice verset, orice vorbă și însuși d’a da cuvânt de orice silabă a originalului, mai bine decât franceza și alte surori” (*ibidem*), iar aceasta cu atât mai mult, cu cât, dacă s-ar urmări modelul altor popoare europene, ar fi simplu de văzut că „În toate limbile Europene s-a tradus *Biblia* și, cu toate acestea, traducțiile vechi nu sunt considerate de neatins: în fiecare epocă se retrădece din nou după *întărirea limbei* [s.n.]” (*ibidem*). Acesta este mobilul care a determinat versiunea rămasă parțială pe care Ion Heliade Rădulescu a tipărit-o, în 1858, la Paris, cu titlul complet: *Biblia Sacra que coprinde Vechiul și Noul Testament*, tradusă din hellenesce după a quellor septedeci de I. Heliade R., Paris, in typographya lui Preve si comp., via J. J.-Rousseau, 1858.

¹⁶ Pentru a urmări natura schimbărilor operate de Heliade în limba textului sacru, vezi **Anexa 2**. Am pus alături, pentru relevanță, mostre din cele două încercări inedite din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, păstrând ortografia autorilor.

¹⁷ Ne vine greu să credem că exclusiv o dispută teologică a putut genera un atac de asemenea dimensiuni împotriva unui om. Găsim mult mai plauzibilă explicația propusă în acest sens de Mircea Angheliescu (*Ion Heliade Rădulescu. O biografie a omului și a operei*, București, Editura Minerva, 1986, p. 329 ș.u.): o confruntare de orgolii între doi traducători, care publică în același an, 1858, rezultatul muncii lor. Se impune însă o amendare la această apreciere: Șaguna publică, de fapt, rezultatul eforturilor lui Samuil Micu, eliminându-l în mod deliberat pe cărturarul blăjean din șirul celor care au trudit la „facerea” textului

În mijlocul acestei perioade dominate de spirit critic, Timotei Cipariu încheia, la 23 octombrie 1870, uriașa muncă asupra textului biblic, în aceeași singurătate și tăcere care l-au caracterizat toată viața, lăsând posterității trei volume manuscrise impresionante, în care se regăsește întreaga *Biblie*. Am rostit cu ceva timp în urmă¹⁸, după mai bine de 130 de ani de la realizarea acestei noi versiuni românești a textului sacru, primele cuvinte publice despre această uluitoare comoară. Ne-am întrebat atunci și e firesc să ne întrebăm – pentru că răspunsul, oricât de logic ar fi, devine illogic când e vorba de rămânerea în uitare a unor monumente de limbă românească – cum a fost cu putință această ignorare de proporții homeriene? Am răspuns atunci și vom răspunde și acum, așa cum istoria ne-a mai pus în situația de a o face: blestemul istoric al Școlii Ardelene, care, iată, nu se dezmente! Logic sau illogic, drept sau nedrept, nu mai contează. Rămâne ca temerara noastră întreprindere să se constituie într-un act de dreptate, chiar tardiv venit, pentru o muncă pe care mintea omului de astăzi abia dacă o poate cuprinde¹⁹.

---

biblic în limba română – vezi introducerea cu titlul *Cunoștințe folositoare despre Sfânta Scriptură*, § 13. *Despre traducerea Sfintei Scripturi în limba noastră română*, în B1856–1858 (A. Șaguna). Este principalul motiv pentru care susținem punctul de vedere avansat de Mircea Anghelescu și care ne îndreptățește să considerăm cu atât mai nelegitim atacul devastator al prelatului ardelean împotriva lui Heliade. O încercare de restabilire a adevărului cu privire la acest conflict de notorietate la începuturile culturii noastre moderne găsim în lucrarea preotului profesor Ovidiu Moceanu (*Teologie și filologie. Andrei Șaguna vs. Ion Heliade Rădulescu*, Editura Paralela 45, 2003), care, în demersul său, rămâne totuși partizanul teologiei, făcând ca această perspectivă să prevaleze de cele mai multe ori asupra celei filologice. Impresia noastră este că Heliade continuă să „ispășească” pentru o „vină” care i-a făcut pe mulți și prea repede (!) să uite că el a fost, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, adevăratul modelator al limbii române literare și *spiritus rector* al culturii românești, în general. Reținem și lansăm ca pe o provocare următoarea apreciere a autorului, la care ne permitem să adăugăm un semn de întrebare: „Nu rămâne decât să regretăm că inteligența, talentul, energia unui mare scriitor au dus la o versiune complet neglijată de tradiția traducerii *Bibliei* în deceniile următoare [?]” (Ovidiu Moceanu, *op. cit.*, p. 84).

¹⁸ Vezi I. Chindriș, N. Iacob, *Școala biblică a Blajului (experiența a cinci Biblii într-un veac și jumătate)*, în *Acta Blasiensia III, Școlile greco-catolice ale Blajului – 250 de ani de credință și cultură*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2005, p. 49–56; volumul cuprinde comunicările susținute la sesiunea prilejuită de împlinirea a 250 de ani de la înființarea școlilor românești din Transilvania, Blaj, 8–9 octombrie 2004; Idem, *Biblia lui Timotei Cipariu*, în „Academica”, nr. 35, 2005, p. 13–14, comunicare prezentată cu prilejul sărbătoririi la Academia Română a 200 de ani de la nașterea lui Timotei Cipariu.

¹⁹ Afirmația nu este gratuită. Dacă din întreaga operă cipariană ar fi rămas numai cele trei masive volume manuscrise ale *Bibliei*, încă ar fi fost destul ca să ne întrebăm cât putea munci un om ca Cipariu? Dar *Biblia* este doar o parte, necunoscută, iată, din tot ce a scris Timotei Cipariu, la care se adaugă numeroase alte lucrări, realizate în aproape o jumătate de secol de activitate științifică. Vom enumera în continuare numai câteva dintre lucrările de lingvistică – *Extract de ortografie cu litere latinești*, Blaj, 1841, *Principie de limbă și de scriptură*, Blaj, 1847–1848 (ediția a II-a, Blaj, 1866), *Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi*, Blaj, 1854, *De latinitate linguae valachicae*, Blaj, 1855, *Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, 1855, *Crestomație sau Analecte literare...*, Blaj, 1855 (ediția a II-a, Blaj, 1916), *Gramateca latină pentru clasele II, III, IV...*, Partea I, Blaj, 1857, Partea a II-a, Blaj, 1860, *Elemente de poetică, metrică și versificațiune* (traducere), Blaj, 1860, „Arhiv pentru filologie și istorie”, Blaj, 1867–1872, *Gramateca limbei române. Partea I. Analitică*, București, 1869, *Partea a II-a. Sintetică*, București, 1877, *Despre limba română. Suplement la Sintactică* –, dar vom adăuga că iluministul de la Blaj a îmbrățișat deopotrivă și alte domenii (istoria,

Mai apoi, trebuie să situăm *Biblia* cipariană în contextul polemicii dintre adepții fonetismului și ai etimologismului în ortografia românească. Și unii și alții dintre „combatanți” au dat culturii românești prinosul cromatic propriu, aspect din care culturile înalte ale Europei fac un titlu de noblete: Frédéric Mistral este un reper admirat al literaturii franceze, în pofida faptului că provensala sa nu era înțeleasă în Normandia, să zicem. Fonetismul a ieșit învingător la români, dar „literatura” etimologizantă în care au excelat ardelenii, din prea mare iubire față de zestrea latină a ființei noastre, a rămas nuanță de culoare pe canavaua generală a scrisului românesc, nu destul de bogat ca să-și permită a renunța la vreun segment al său.

Biblia lui Timotei Cipariu este cel mai vast text românesc scris în spirit etimologizant sau latinizant, după cum îl numesc unii sau alții dintre exegeți. Nu la *Dicționarul* lui Laurian și Massim – altminteri lucrare de mare erudiție – ar trebui să recurgem pentru a cunoaște profunzimile latinismului ardelean, ci la *Biblia lui Cipariu*. În uriașul manuscris se regăsesc, ca într-un caleidoscop atotcuprinzător, mărețiile și lunecările cerbicosului curent cultural, căruia nu i-a succes să cucerească „arta splendidă și elegantă” (după vorba lui Bărnăuțiu) a beletristicii²⁰.

---

arheologia, teologia, literatura), ca să nu mai vorbim despre activitatea publicistică ce s-a concretizat în numeroase articole cu privire la ortografie, la cultivarea limbii, la originea poporului și a limbii române (vezi, în acest sens, câteva repere bibliografice: Gavril Istrate, *Timotei Cipariu în conștiința urmașilor*, studiu introductiv la volumul Timotei Cipariu, *Opere I*, ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei Române, București, 1987; Mircea Popa, *Timotei Cipariu, ipostazele enciclopedistului*, Editura Minerva, București, 1993, Carmen-Gabriela Pamfil, *Timotei Cipariu primul mare lingvist român*, în „Cronica”, Iași, nr. 2, 2005; Camil Mureșanu, *Universalitatea lui Timotei Cipariu*, în „Academica”, nr. 35, 2005; Eugen Simion, *Timotei Cipariu – ilustru filolog latinist*, în „Academica”, nr. 35, 2005).

²⁰ De altfel, poezia în mod aparte a fost aceea care a făcut ca latinismul, italianismul sau alte influențe care s-au manifestat în cultura românească în general și în limba română în special să nu se înrădăcineze, orice text poetic realizat sub o asemenea influență fiind, dacă nu de-a dreptul rebarbativ, măcar marcat de pronunțate accente de comic. Despre rolul poeziei în respingerea latinismului a vorbit Ovid Densusianu în aceeași lecție de deschidere pomenită mai sus: „Pe când filologii de peste munți se frământau cu ideile lor de reformă, poezia începea să se dezvolte încetul cu încetul în Principate și să dea un impuls nou activității noastre literare. Dar în poezie principiile latiniste rămăneau neaplicabile, pentru că ea trebuia să stea mai aproape de popor și pentru că limba ei nu putea fi împeștrită cu formele bizare inventate de filologi. [...]” În continuare, o întrebare se pune firesc iar răspunsul avansat este concludent: „Ce ar fi ajuns tot talentul lui Alecsandri dacă, în loc de a scrie versuri ca cele următoare: *În poiana tăinuită unde zbor luciri de lună, / Floarea oaspeților luncei cu grăbire se adună*, ar fi ascultat pe reformatorii limbei române și ar fi urmat preceptele lor, dându-ne o poezie cu «tendențe latiniste»? Cuvintele populare cele mai poetice ar fi trebuit să fie excluse de Alecsandri [...]. Dacă în loc de *poiană*, Alecsandri ar fi pus *prat* sau *selbe*, după cum ne sfătuiau Laurian și Massim, dacă *tăinuită* ar fi fost înlocuit prin *ascunsă*, *luncă* prin *agru* și *grăbire* prin *celeritate*, am fi avut niște versuri ca cele următoare, unde comicul putea să-și găsească un nou izvor de combinațiuni nesfârșite: *În pratul ascuns unde zbor luciri de lună, / Floarea oaspeților agrului cu celeritate se adună*.”

Dar Alecsandri a fost mai cuminte decât toți filologii și, spre fericirea limbei și literaturii române, a scris așa cum a crezut mai bine și cum vorbea poporul nostru [...]” (*Scoala latinistă în limba și literatura română. Originea, tendințele și influența ei*, în Ovid Densusianu, *Opere*, I, București, 1968, p. 165–166). Vezi, pe aceeași idee, opiniile de notorietate exprimate de Titu Maiorescu

Oricine va deschide această carte își va pune, neîndoielnic, întrebări: ce l-a determinat pe Cipariu să realizeze această versiune a textului biblic? Este vreo legătură între întreprinderea sa și încercarea anterioară a lui Heliade? Ce anume l-a împiedicat să tipărească *Biblia*?

Pentru nici una dintre aceste întrebări nu dispunem de un răspuns pe care să-l fi dat autorul însuși. Așadar, până la eventuala descoperire a unor dovezi materiale, cu prudență moderată vom avansa răspunsurile noastre, acum în ordinea inversă a întrebărilor formulate.

De vreme ce problema financiară se exclude în cazul acestui om care își permitea să comande manuscrise scumpe din lumea întreagă, gestul retractil al lui Cipariu, când e vorba despre tipărirea *Bibliei*, ar putea fi pus pe seama atacului declanșat de Andrei Șaguna împotriva lui Heliade, culminând cu aruncarea anatemei asupra traducătorului. Între acuzele lui Șaguna, alături de starea laică a traducătorului (*Biblia* încăpuse „pe mâini nesfinte și profane”), s-a situat limbajul lui Heliade Rădulescu, împeștriat cu italianisme și transpus într-o ortografie cu totul bizară. Probabil că Cipariu a dorit să evite un nou scandal, poate de proporții și mai mari, fiind de notorietate aversiunea lui Șaguna față de greco-catolicism în general²¹. Cărturarul blăjean a fost un om demn, trăind în lumea cărților sale,

---

(*Neologismele*, 1881), cu privire la eroarea de a introduce neologisme fără măsură, precum și rezultatele, propuse prin absurd de mentorul Junimii, la care ar putea conduce o purificare excesivă a limbii române.

Un astfel de experiment în poezie a încercat, printre alții, Ion Heliade Rădulescu, în direcția italianizării, rezultatul fiind o poezie pedant barocă: *Când va resbumba ultima trombă./ Care cele mai închise morminte străbate și desferră./ Și fiecare zbura-va, și corb sau columbă./ În valea cea mare, la eterna pace au dureare, // Primii auzi-vor cel sutteran răsune! / Și primii sălta-vor din morminte afară / Sacrii poeți ce prea ușoară țărână / Copere, și căror puțin d-uman picioarele-mplumbă. // Ma tu, tu te avânți din învinsa piatră / Prim între primii în luminoasă mantă. / Svolând către cer cu pudica-ți citeră [...]* (traducere după Ippolito Pindemonte, [*Sonet la mormântul lui Petrarca*], I. Heliade Rădulescu, *Opere*, II, Ediție critică de Vladimir Drimba, București, 1968) sau un izvor de combinații comice nebănuite: *Ești belă, Serafita! belisimă-ntre zee./ Tu ești al frumuseței și gemmă ș-ornament./ Te văz și văz Olimpul, grădinile-empiree./ Ești fericirea lumii și centru-n firmament. // O, belă ești, dilecto! și capelura-ți blondă./ De voluptate peplu, ca crinii lui Amor/ Cu bucele lui Phebu te-ammantă, te circondă / Electric radioasă. Te-acoperă că mor! (Serafita, după Titu Maiorescu, *Critice*, Editura Vivaldi, București, 1997), în orice caz, versuri imposibil de pus alături de versurile *Zburătorului*.*

²¹ Atitudinea intolerantă a lui Șaguna față de tot ceea ce venea dinspre greco-catolicism rezultă și dintr-o scrisoare pe care profesorul Aaron Florian o trimitea lui Cipariu de la Sibiu, la 4 dec. 1851: „Pe Șaguna l-am înduplecat, în fine, ca să-și retragă anatema ce vrea să o arunce în contra literelor prin hârtie oficioasă către Guberniu. Ei, dar Bucoavna cu 43 slove bărsane [exprimare ironică cu privire la numărul și la aspectul slovelor din alfabetul chirilic, care mai erau numite în epocă și „flocoase” sau „floacele lui Chiril” – n.n.] va sta până se va mistui și apoi a doua edițiune se va tipări și cu litere [...]” (Vezi Ioana Botezan, *Correspondența lui Aaron Florian și Simion Mihali cu Timotei Cipariu*, la pagina de internet: www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/2002/). Iar aceasta, numai cu un deceniu înainte ca literele să fie introduse oficial în scrierea limbii române: în Transilvania și în Țara Românească – 1860, în Moldova – 1862. În Bucovina, rezistența grafiei chirilice a fost și mai mare: până în 1869; în ciuda eforturilor susținute depuse de Aron Pumnul, opoziția bisericii bucovinene, aflată sub conducerea episcopului Eugen Hacman, s-a dovedit foarte puternică. Decretarea oficială a scrierii cu litere latine nu a însemnat și aplicare imediată: scrierile bisericesti vor folosi și în continuare slovele chirilice.

modest și mai ales retras din ochii publicului, pe cât i-a stat în putință. Secretele laboratorului său de creație mai dau și astăzi bătaie de cap, dovadă că până de curând nu s-a știut, de pildă, că el a lăsat o versiune integrală a *Bibliei*.

Cu aceeași prudență, afirmăm că întreprinderea lui Cipariu nu are legătură sau cel puțin nu are legătură directă cu încercarea anterioară a lui Heliade. Fundamentul acestei întreprinderi este altul și e în legătură cu concepția cărțurării de la Blaj cu privire la relatinizarea limbii prin recuperarea cuvintelor latinești vechi ale limbii române. Heliade susținea necesitatea de a retraduce *Biblia* în fiecare epocă pentru a valorifica în noua traducere „înaintarea limbei”. Ideea este una cât se poate de constructivă și a fost explicit formulată întâi de Samuil Micu în cuvântul *Cătră cetitoriu*, în B 1795. O va exprima și Andrei Șaguna, într-o frază memorabilă: „Limba *Bibliei* pentru un popor numai o dată se poate face; dacă s-a învins piedeca cea mare a traducerii credincioase și înțelese și dacă poporul a primit limba aceea așa zicând în însăși ființa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a reînnoi și îndrepta așa, după cum ar fi reînnoit și îndreptat și traducătorul cel dintâi al *Bibliei*, de ar fi trăit până în zilele lor”²².

În fine, pentru prima întrebare care se pune în mod legitim când este vorba de *Biblia lui Cipariu* – ce anume l-a determinat să realizeze această versiune a textului sacru? – răspunsul trebuie căutat în concepția teoretică exprimată în diferite locuri din opera sa, care, într-o formulare concisă, se traduce astfel: „relatinizarea limbii este posibilă prin recuperarea cuvintelor latinești vechi ale limbii române”²³. De ce a ales însă textul biblic pentru a pune în practică această

În privința spiritului tolerant, nici Heliade nu excelează, când e vorba despre greco-catolici, așa cum se poate vedea din aceeași corespondență a celor doi profesori ardeleni cu mentorul lor de la Blaj (vezi *ibidem*).

²² *Cunoștințe folositoare despre Sfânta Scriptură*, § 13. *Despre traducerea Sfintei Scripturi în limba noastră română*, în B1856–1858 (A. Șaguna). În legătură cu acest aspect reținem și afirmația lui Eugen Munteanu, potrivit căreia „textul tipărit în 1688 a instituit [...] *versiunea biblică tradițională* (s.a.), ce guvernează într-o măsură imensă, care rămîne încă de determinat cu exactitate, toate edițiile biblice românești ulterioare, până la cele mai recente” (*Studii de lexicologie biblică*, Editura Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 1995, p. 40).

²³ Șt. Munteanu, V. D. Țăra au surprins printr-o singură și foarte sigură trăsătură de condei latinismul *sui generis* profesat de Timotei Cipariu: „Punctul de vedere al lui Cipariu este latinizant și purist într-un alt sens – pe care l-am putea numi arhaizant – în raport cu cel latinist savant, profesat de cărțurării transilvăneni dinaintea și chiar din vremea lui. Învățul de la Blaj crede că relatinizarea limbii este posibilă prin recuperarea cuvintelor latinești vechi ale limbii române, ceea ce, teoretic, înseamnă întoarcerea limbii române în starea originală a limbii noastre, adică implicit la fondul ei străvechi. Prin urmare, nu este vorba în concepția lui Cipariu de «a corecta» o latină coruptă și nici de a se ajunge la exagerări ale unor latinomani (aluzia este la adresa autorilor *Lexiconului budan*), care derivau pe *slovă* din lat. *salva*, în loc să admită că este un cuvânt slav. A proceda astfel, scrie Cipariu, înseamnă «a-ți bate joc de toată istoria și filologia clasică».

Cu aceeași rezervă avea să întâmpine Cipariu primele fascicule ale *Dicționarului* lui Laurian și Massim. Atitudinea este similară cu a tuturor acelora – printre aceștia aflându-se și Odobescu – care afirmă că autorii au inventat cuvinte artificiale în pofida uzului limbii române. Este o poziție pe care merită să o subliniem, căci ea atestă din partea lui Cipariu o concepție mai temperată și mai rațională [...]” (*Istoria limbii române literare*, ediție revăzută și adăugită, EDP, București, 1983, p. 195–196).

concepție? Pentru că tocmai dialectul bisericesc a fost acela care, după părerea cărturarului de la Blaj, a determinat pierderea acestor cuvinte. O spune fără echivoc în următorul pasaj din *Dialectul beserecesc și latinizarea*, în *Principie de limbă și de scriptură*: „Demeritul dialectului beserecesc e că a șters din us și din viața poporului și a scos din beserecă, numaidecât după intrarea limbei române într-însa, o mulțime de cuvinte, forme gramatece, sintactice, ortografice, însemnari ale cuvintelor rămase și frasi de cel mai mare preț, pe cari le-a supliniit cu altele mai neguine, mai rele și mai schimosite.” (în vol. Timotei Cipariu, *Opere*, I, ed. cit., p. 121), după ce, cu o pagină în amonte citim despre meritul cărților vechi bisericești în privința stilului „chiar și luminos”. Sursele în care puteau fi găsite „aceste cuvinte, forme etc. pierdute, uitate, șterse, scoase sau rărite din usul limbei românești, prin înțruducerea și usuarea dialectului beserecesc”, erau „monumentele mai vechie decât usul dialectului beserecesc”. În aceste „monumente” se puteau găsi cuvinte precum: *duroare*, *frupture*, *luoare*, *meserere* și *meserătate*, *scut*, *vintre*, *ie (ilia)* și *aiă (uva)*, *a descinde*, *destinge*, *dură*, *încinde*, *tupsecă* (toxicare) etc., pe care, zice Timotei Cipariu, „nu le-am luat de la latini, ci așa le-am aflat la cei bătrâni” (*Latinism*, în *Principie de limbă și de scriptură*, în vol. Timotei Cipariu, *Opere*, I, ed. cit., p. 123).

Se impunea, așadar, tocmai reînvierea cuvintelor pe care le întrebuițau în vorbirea lor românii înainte de a-și „schimosi” limba „grecind, sârbind, ungurind, și în urmă rusind și turcind-o” (*Causele schimosirei mai târzie*, în *Principie de limbă și de scriptură*, în vol. Timotei Cipariu, *Opere*, I, ed. cit., p. 123). În unele cazuri, cuvintele pe care le-au folosit în graiul lor cei vechi sunt date ca sigure – *a cugeta* în loc de *a gândi*, *a vindeca* în loc de *a tămădui*, *a se lăpăda* în loc de *a tăgădui* („ci și *a negă* se pare a fi fost oarecând usitat, precum se cunoaște din cuvântul *neagă*, care și astăzi e usitat și însemnează «om care toate le face în contră», ca în proverbiu: *Neagă, sui în telegă! Ba, io nu m-oi sui, Că de m-oi și sui, C-un picior m-oi târâi.*” – *ibidem*, p. 125), *preveghiu* și *pază* (pe care îl consideră format din *pavăză*, „lăpădând pre *vă* din mijloc ca și aiurea” – *ibidem*) în loc de *strajă*, *ospăț* în loc de *sălaş*. În afară de cuvinte, au fost împrumutate și afixe lexicale, care au fost folosite apoi în mod superfluu pentru derivate românești. De exemplu, *furțișag* de la *furtu* (din lat. *furtum*), din care fie au format mai întâi *furțiș*, ca și *cruciș*, *morțiș*, și apoi au adăugat -șag, fie au adăugat direct sufixul la radical „din aplecațiunea de a unguri, cum se tâmplă și cu *fățarnic*, *statornic*, *datornic*, *amarnic* etc., adăugând de prisos terminațiunea slovenească adiectivale -nic, când era destul a zice, cum s-a zis mai întâi, *fățariu*, *stătoriu* sau *statoriu*, *detoriu* sau *datoriu*, *amar*” (*ibidem*).

În alte cazuri, cuvintele folosite de cei vechi stau sub semnul incertitudinii: în loc de *neam*, „poate că vor fi zis *limbă*, *gloată*, ca în dialectul beserecesc uneori, sau *omet* [...] sau *ginte* [...]” (*ibidem*, p. 125), în loc de *viteaz* „ce vor fi zis e mai **anevoie de aflat**, după ce și latinii cu alte și alte cuvinte esprim această idee, pr. vir *fortissimus*, *bellicosus*, *strenuus miles* etc., ai noștri **poate** că i-au zis *tarele*, *vârtuciosu* au cam asemenea” (*ibidem*).

Iată numai câteva dintre cuvintele pe care ne așteptăm să le găsim în paginile *Bibliei lui Cipariu*. Desigur că cele mai multe se regăsesc, așa cum se poate vedea din secvențele pe care le-am selectat din text. **Cuget** în loc de **gând**: „De vei lua **cugetul** fiilor lui Israil în socotința lor și vor da fieștecare mântuire pentru sufletul lor Domnului, și nu va fi întru ei cădere întru socotința lor. (Iș 30,12); Pentru că eram de 40 de ani când m-a trâmîs Moisë, șerbul Domnului, la Cadis Varni să cerc pământul și a răspuns lui cuvânt după **cugetul** lor. (Is N 14,7); **a (se) cugeta** în loc de **a gândi**: **Și grăi farao lui Iosif**, zicând: „În somnul meu **cugetam** că stau pre țarmurele râului. (Fc 41,17), dar și în loc de **a socoti**, cuvânt cu origine incertă²⁴: **Și zise Avimelech cătră Avraam**: „Ce **cugetând** ai făcut aceasta?” (Fc 20,10); Acum, dară, **cugetă** om înțelept și cugetătoriu și vei pune pre el pre pământul Egiptului. (Fc 41,33); **Și zise farao**: „Pasă de la mine! **Cugetă-te** pre tine încă a mai adauge să vezi fața mea că în ce zi te vei ivi mie, vei muri”. (Iș 10,28); **Și toată adunarea au adunat-o întru una a lunei, în al doilea an, și se cugetară** după rudele lor, după moșiele lor, după numărul numelor lor, din 20 de ani în sus, tot bărbatul după capul lor, (Nm 1,18); După cum a poruncit Domnul lui Moisë. **Și se cugetară** ei în deșertul Sinaiei. (Nm 1,19); **a descinde** în loc de **a pogorî**: **Și descinse** Domnul a vedea cetatea și turnul, carele l-au || zidit fiii oamenilor. (Fc 11,5); **Și se făcu foamete pre pământ, și se descinse** Avram la Egipt ca să locuiască acolo, pentru că s-a întărit foametea pre pământ. (Fc 13,10); **Și văzând poporul ca a întârziat Moisë să se descifn]ză** din munte, se rădică pre Aaron și ziseru lui: „Scoală și fă nouă dumnezei, care vor merge înaintea noastră, că Moisë acesta, omu care ne-a scos pre noi din pământul Egiptului, nu stim ce s-a făcut lui”. (Iș 32,1); **Și când se descindea** roua preste tabară noaptea, cădea mană preste ea. (Nm 11,9); **descindere** în loc de **pogorâre**: **Și fu după ce părăsiră** fiii lui Israil omorând pre toți pre cei din Ghei și pre cei din câmpi și din Muntele **Descinderii**, unde i-au alungat pre ei și au căzut toți în gură de sabie dintr-însa până în săvârșit; (Is N 8,24); **a (se) destinge** pentru **a (se) osebi** „a (se) despărți, a (se) separa”: **Și văzu Dumnezeu lumina că este bună și destinse** Dumnezeu între lumină și întunerec. (Fc 1,5); **Și făcu Dumnezeu întăritura și destinse** Dumnezeu între apa care era sub întăritură și între apa ce era deasupra întăriturei. (Fc 1,8); Iată, nu este tot pământul înaintea ta? **Destinge-te** de mine: de vei tu în stânga, eu în dereapta, de tu în dereapta, eu în stânga. (Fc 13,10); **Și-și alese** lui Lot tot împrejurul Jordanului; și să rădică Lot de la răsărit, și **se destinse** cineși de fratele său. (Fc 13,12); **Să se destingă** între cei sâniți și pângăriți, și între cei necurați și curați. (Pr 10,10); **destingere** în loc de **osebire**: **Și voiu face destingere** între poporul Mieu și între poporul tău. **Și pre mâne va fi semnul acesta pre pământ ’»**” (Iș 8,23) etc.

²⁴ În MDA, cuvântul este pus în legătură cu ml. *succutere; Al. Ciorănescu (DER) vorbește despre originea incertă a cuvântului: „Se consideră der. din mag. *szokotálni*, din sl. *skotŭ* «vită mică» [...]; dar istoria cuvântului maghiar nu este clară, Edelspacher [Antal Edelspacher, *Rumun elemek a Magyar nyelvbén*, Budapest, 1875, p. 22] îl consideră der. din rom.”. Ciorănescu menționează, „ca o curiozitate”, etimologia cuvântului din *se* și *căuta*.

Pe lângă cuvintele enumerate de Cipariu în locurile citate din studiile sale, sunt multe altele²⁵ pe care le introduce în text și care, desigur, nu mai reprezintă reînvierea cuvintelor pe care le întrebuițau în vorbirea lor cei vechi. În astfel de situații e vorba de latinisme, uneori, mai rar, și de cuvinte împrumutate din limbile romanice, împrumuturi greu de evitat în condițiile în care lipseau din fondul limbii române cuvintele de origine latină prin care să poată exprima noțiunile impuse de textul biblic²⁶. Tentația cuvântului nou, împrumutat și mai rar format de Cipariu, a

---

²⁵ Toate aceste cuvinte se vor regăsi într-un amplu glosar în ediția pe care o pregătim. De asemenea, ne-am propus realizarea unui glosar aparte pentru arhaismele pe care Cipariu le-a păstrat din textul biblic de la 1688, indiferent de originea acestora. Dacă păstrarea arhaismelor de origine latină este firească: **decindea** adv., în loc. prep. *decindea de* „dincolo de”: *Și, sculându-se Iacob de la Vetil, a întins cortul lui decindea de turnul Gader. Și fu cand s-a apropiat la Havrata și a veni la pământul lui Efrata, a născut Răhila și greu avu întru naștere.* (Fc 35,16); *Și puse Iacob stâlp pre mormântul ei. Acesta este stâlpul mormântului Răhilei până în ziua de astăzi. Și se rădică Israil și-și întinse cortul lui decindea de turnul Gader.* (Fc 35,20); *Pentru că a dat Moisë moștenirea la celea două feliuri și jumătate de feliul lui Manase, decindea de Iordan, și leviților n-a dat sorți între ei* (Is N 14,3); **a mâneca** „a se scula în zori, dis-de-diminează”, dar și „a porni dis-de-diminează, a pleca în zori”; prin generalizare: „a porni, a pleca, a se duce, a se îndrepta spre...”: **Mâneacă-te** *diminează și stai înaintea lui farao și, iată, el va ieși la apă și vei zice cătră el: «Aceasta zice Domnul: Trămite-Mi poporul Mieu ca să-Mi șerbească în deșert!* (Iș 8,20); *Și zise Domnul cătră Moise: „Mâneacă diminează și stai înaintea lui farao și vei zice cătră el: «Aceasta zice Domnul Dumnezeuul evreilor: Trămite poporul meu se faca ardere mie.* (Iș 10,13), nu același lucru putem spune în cazul slavonismelor: **boz**: *Acum, dară, ai mers, pentru că cu pofta ai poftit ca să mergi la casa tătâne-tău. Pentru căce mi-ai furat bozii miei?*” (Fc 31,30). *Și zise Iacob: „La cine vei afla bozii tăi nu va trăi! Înaintea fraților noștri cunoaște de ce este de ale tale lângă mine și ia!”* (Fc 31,32); *Și voi pustii stâlpii voștri și voi pierde celea de lemn făcute de mânilor voastre. Și voi pune oasăle voastre preste oasăle bozilor voștri și se va supăra sufletul Mieu vouă.* (Pr 26,30); *Și-l văzură pre el poporul și au lăudat pre bozii lor că ce au zis: „Dat-a dumnezeul nostru în mânele noastre pre neamicul nostru, pre ceta ce pustia pământul nostru, carele a înmulțit pre răniții noștri”* (Jd 17,25); **a se dodei** „a avea supărări, necazuri, a (se) necăji”: *Și fu după cuvintele acestea, și se porunci lui Iosif că: „Tată-tău se dodeiește”.* *Și luând pre amândoi fiii lui, pre Manase și pre Efraim, a venit cătră Iacob.* (Fc 48,1); *Și fu când l-a domolit pre el cu cuvintele toată noaptea și l-a dodeit pre el și a leșinat de moarte.* (Jd 16,17); *Și zise Domnul cătră Moise: proșcă* „aruncătură”, „bătaie a unei arme”: *Și mergând, a șezut în preajma lui, departe ca o proșcă de arc, pentru că zise: „Nu voi vedea moartea copilului meu.”* etc.

²⁶ „Mai întâi, noi înșine cu durere o spunem că astă [să latinisăm – n.n.] nu se tâmplă decât fără deplină voia noastră și că cu mult mai bucuroși am fi fost să nu fim constrâni a recure la alte fântâne decât numai la cele curate românești. Însă soarta neîmpăcată a timpurilor și împrăjirilor ce apasă cu mână de fier națiunea noastră o struncină și din partea limbei. Nu ca și când noi nu am fi cu coștiința și cu mânele curate în acest punct; caute cineva numai împrejur la exemplele vechie și nouă și-și va afla dezlegarea pentru ce noi am venit la atâta, cât astăzi caută să frâncim au să italianim au să latinisăm. De s-ar fi smintit românii totdeauna de străinismii sârbești, neo-grecești, turcești etc., cum se smintesc unii și până astăzi de toată înnoitura în limbă și ales de latinismi, și cum nu se smintesc de frâncismi, sârbismi, turcismi etc., o! atunci limba românească nu venea la sapă de lemn cum a venit până mai dăunăzi, calea încă ne era mai netedă și nu aveam nevoie de a recure la latinismi.

Cu toate astea, atunci și acum, noi nu latinisăm decât unde nu ne este cu puțință a ne răspunde cugetele cu spresuni numai usitate românești. La atari tâmplări cari pentru viața domestică, familiară și sociale pot să fie mai puține, însă pentru lucrările literare, politice etc. sunt cu mult mai dese, drept mărturim că mai [degrabă] voim a latinisa decât a sloveni, greci, turci etc., încă chiar și decât a italieni și frânci, însemnând însă că nu numai și întru acestea facem alegere, preferind adecă cele cu forme mai analoge formelor românești, ci și românindu-le după cât sufer împrăjirile, și aceasta facem nu

fost însă mult prea ademenitoare, iar aceasta l-a făcut să abdice uneori de la rigorile principiului *cum grano salis*, pe care s-a străduit mereu să îl respecte și pe care îl recomanda și celorlalți, considerându-l, pe bună dreptate, singurul în măsură să asigure echilibrul în lucruri. Așa se face că multe dintre soluțiile pe care le propune sunt în limita așteptărilor: **altar** pentru **jerțfelnic**, **amintire** pentru **pomenire**, **angel** (rar) pentru **inger** (folosit în mod curent), **animal** pentru **dobitoc**, **a arde** pentru **a jertfi**, **ardere** pentru **jerțfă**, **asin** pentru **măgar**, **avut** pentru **bogat**, **defaimă** (s.f.) pentru **hulă**, **a defăima** pentru **a huli**, **defăimare** pentru **hulă**, **defăimat** pentru **hulit**, **a domni** pentru **a stăpâni**, **demn** pentru **vrednic**, **a se îndura** pentru **a milui**, **îndurare** pentru **milă**, **îndurat** pentru **milostiv**, **îndurător** pentru **milosârd**, **a mări** pentru **a slăvi**, **mărire** pentru **slavă**, **mărit** pentru **slăvit**, **meser** pentru **sărac**, **naie** pentru **chivot**, **nea** pentru **zăpadă**, **profet** pentru **proroc**, **profetesă** pentru **prorociță**, **a profeți** pentru **a proroci**, **promisiune** pentru **făgăduință**, **a promite** pentru **a făgădui**, **repaus** pentru **odihnă**, **a repausa** pentru **a odihni**, **a sacrifica** pentru **a jertfi**, **sacrificiu** pentru **jerțfă**, **sânt** pentru **sfânt**, **sântenie** pentru **sfîntenie**, **a sânti** pentru **a sfînti**, **sântire** pentru **sfîntire**, **a spera**²⁷ pentru **a nădăjdui**, **sperare** pentru **nădejde**, **spirit** pentru **duh**, **tîmp** pentru **vreme**, **veșmânt** pentru **haină**). Alteori, ele depășesc însă orizontul așteptărilor noastre: **afin** (lat. *affinis*) pentru **neam** „rudă”: *Ci numai la casa tatălui meu să mergi și la afinii mei. Și vei lua muiere feciorului meu de acolo.* (Fc 24,38); *Și chemă Moisa toată bătrânimea lui Israil și zise cătră dânșii: „Mergând, luați-vă vouă oi după afinii voștri și junghiați pască”.* (Iș 12,21); **amic** (lat. *amicus*) pentru **prieten**: *Să nu primești auz în deșert, să nu fii amic cu cel strâmb, ca să fii mărturie strâmbă.* (Iș 23,1); *Și grăi Domnul cătră Moisa față la față, ca când are grăi neștine cătră amicul lui.* (Iș 33,11); *Iară de te va ruga fratele tău despre tată-tău au despre maică-ta, au feciorul tău au fata ta au femeia ta ce e în sânul tău sau amicul tău, cela ce e tocma cu sufletul tău, pre ascuns, zicând: «Să mergem și să șerbim la alți dumnezei, care n-ai știut tu și părinții tăi»* (2Lg 13,6); **a calcula** (fr. *calculer*) pentru **a socoti**: *Celor mai mulți vei mulți moștenirea și celor mai puțini vei împuțina moștenirea lor. Fieștecăruia după cum s-au calculat i se va da moștenirea lor.* (Nm 26,54); *Toată partea bărbătească de o lună în sus, căci nu s-au calculat împreună în fiii lui Israil* (Nm 26,63); *Și aceasta e calcularea lui Moisa și lui Elasar [în B1688 este „Eliazar” – n.n.] preotul, carii au calculat pre fiii lui Israil, întru Aravoth Moab și Iordan, despre Iericho.* (Nm 26,65); **calculare** pentru **socoteală**: *Aceasta e calcularea fiilor lui Israil: 601 730 [scris de Cipariu „600,1730”, după B1688, unde este „600 000 și 1 000 și 730” – n.n.].* (Nm 26,51); *Și se făcuru, din calcularea lor, 23 000* (Nm 26,62); *Și aceasta e*

---

numai cu cele latine, ci și cu alte oricari luate din limbele romane, în cât sunt romane, iar nu gotice-longobardice etc. și câte alte străine, ce în ochii noștri cu nemică nu sunt mai bune decât cele sârbești, turcești, neo-grecești, ungurești, nemțești, pentru că nu tot ce se află în limbele romanice e de elementul latin, precum toată lumea știe, și noi mai sus am atins. [...]” (*Dialectul beserecesc și latinisarea*, în *Principie de limbă și de scriptură*, în vol. Timotei Cipariu, *Opere*, I, ed. cit., p. 121).

²⁷ O creație lexicală inedită este verbul *a sperându*, rezultat în urma contaminării dintre *a spera* și *a nădăjdui*: *Și lui Sit se născu fiu, și-i puse numele lui Enos. Acesta sperându a-i chema numele Domnului Dumnezeu.* (Fc 4,26).

calcularea lui Moişă și lui Elasar [în B1688 este „Eliazar” – n.n.] preotul, carii au calculat pre fiii lui Israil, întru Aravoth Moab și Jordan, despre Iericho. (Nm 26,65); **consangin**²⁸ (lat. *consanguineus*, -ī „frate de sânge”, „rudă”) pentru **neam** „rudă”: Ci întru pământul mieu, unde am născut eu, vei merge și la **consanginii** miei și vei lua muiera feciorului mieu, lui Isaac, de acolo”. (Fc 24,4); **contrar** s.m. (lat. *contrarius*) pentru **împrotivnic**²⁹: Și cu mulțimea mării Tale, ai dărâmat **contrarii** Tăi. Trămis-ai ura Ta și mănă pre dânșii ca trestia. (Iș 15,7); Aceste cuvinte vei grăi fiilor lui Israil: ‘De veți asculta cu auzul vie[r]sului Mieu și veți face toate câte voi zice ție, învrăjbi-voiu vrăjmașilor tăi și voi fi în contra **contrariilor** tăi. (Iș 23,22); **contrariere** pentru **împotrivire** Și feciorii lui Eliav: Iamuil [în B1688 este „Namuil” – n.n.], Dathan și Aviron. Aceștea-s cei aleși ai adunării, aceștea-s cei ce au stătut în contra lui Moişă și a lui Aaron la adunarea lui Core, întru **contrariere** în contra Domnului. (Nm 26,9); **delicat** (lat. *dēlicātus*, fr. *délicat*) pentru **iscusit** (înv. „fin”) și pentru **gingaș**: Și o ținu pre ea și în pânțele luă și născu făt. Și văzându-l pre el **delicat**, l-a acoperit luni trei. (Iș 2,2); Cel moale întru tine și **cel delicat** foarte va deochia cu ochiul lui pre fratele lui și pre muiera cea din sânul lui și feciorii cei rămași cari vor rămânea lui. (2Lg 28,54); Și cea moale între voi și **cea delicată** foarte, căria n-a luat ispită piciorul ei a călca pre pământ pentru delicatețe și moliciune, va deochia cu ochiul ei pre bărbatul ei, pre cel din sânul ei și pre fecior și pre fata ei. (2Lg 28,56); **delicatețe** (dicționarele trimit la fr. *délicatesse*, etimologie valabilă pentru paronimul *delicatesă* – fr. *délicatesse*, germ. *Delikatesse* –, dar este mult mai plauzibilă derivarea cuvântului

²⁸ Cuvântul reprezintă o adaptare a lat. *consanguineus*, -ī, pentru ceea ce astăzi este *consangvin* (adj. și, prin extensie, substantiv cu sensul „rudă”), legătura etimologică propusă în dicționare fiind însă cu fr. *consanguin*; în forma *consângean* ar fi fost un calc lingvistic. La începutul și în interiorul neologismelor, a urmat de n nu devine â (cf. *angel, animal, a demanda, gigant*), așa cum se întâmplă în cuvinte precum: *antaniu = întâiu* (Fc 22,21; 25,25), *ambele = imbele* (Fc 19,30), *ambii = imbii* (Fc 25,9), *mancare = mănăcare* (Fc 2,9). Cuvântul *granu* (lat. *granum*) se transcrie *grâu* (Fc 27,37; 30,14), *granulu = grăul* (Fc 41,35), chiar dacă n a pierit din pronunție. La fel și *catu* (lat. *quantus*): *catu-’lu = câtu-l* (Fc 13,16).

²⁹ Prepoziția **împotriva/împrotiva** și adverbul **dîmpotrivă** („din față”) le înlocușete consecvent cu **în contra, din contră**: Și zise Moişă lui Iisus: „Alege-ți ție oameni și ieșind stai **în contra** lui Amalic mâne! Și, iată, eu stau pre vârful muntelui, și toiagul lui Dumnezeu în mâna mea”. (Iș 17,9); Aceste cuvinte vei grăi fiilor lui Israil: ‘De veți asculta cu auzul vie[r]sului Mieu și veți face toate câte voi zice ție, învrăjbi-voiu vrăjmașilor tăi și voi fi **în contra** contrariilor tăi. (Iș 23,22); Iară de veți ieși în război, întru pământul vostru, cătră neamicii cei ce stau **în contra** voastră și veți trâmbița și veți face semn cu trâmbițele, și vă veți vedea înaintea Domnului și vă veți mântui de la neamicii voștri. (Nm 10,9); Gură cu gură voi grăi lui în tip, și nu prin asemănări, și mărirea Domnului a văzut. Și căce nu v-ați spăimântat a cleveti **în contra** șerbitorului Mieu Moişă? (Nm 12,8); Și feciorii lui Eliav: Iamuil [în B1688 este „Namuil” – n.n.], Dathan și Aviron. Aceștea-s cei aleși ai adunării, aceștea-s cei ce au stătut **în contra** lui Moişă și a lui Aaron la adunarea lui Core, întru **contrariere în contra** Domnului. (Nm 26,9); Și vor cerceta judecătorii pre amănuntul și, iată, mărturie strâmbă au mărturisit, cu strâmbătate au stătut **în contra** fratelui său (2Lg 19,18); Și a surpat Domnul pre ei de cătră fața voastră limbi mari și tari și vouă nimea n-a stat **în contra** până în ziua de astăzi. (Is N 23,9); Căce **din contră** vei vedea pământul, și acolo nu vei intra” (2Lg 32,54); Nu veți putea să stați **în contra** inamicilor voștri, până veți rădica anathema dintre voi singuri. (Is N 7,13).

din *delicat* + *-ește*, cf. *frumos* + *-ește*, *trist* + *-ește*) pentru **gingășie**: *Și cea moale între voi și cea delicată foarte, căria n-a luat ispită piciorul ei a călca pre pământ pentru delicatețe și moliciune, va deochia cu ochiul ei pre bărbatul ei, pre cel din sânul ei și pre fecior și pre fata ei.* (2Lg 28,56); **a demanda** (lat. *demandō* „a încredința, a da în seama cuiva”; fr. *demander*) pentru **a porunci**: *Și făcu Noe toate câte a demandat lui Dumnezeu, așa a făcut.* (Fc 6,22); *Și făcu Noe toate câte-i demandă lui Dumnezeu.* (Fc 7,5); *Câte două, câte două intrară cătră Noe în naie, parte bărbătească și parte femeiască, dupre cum i-a demandat lui Dumnezeu.* (Fc 7,9); *Și cele ce intra înlăuntru, parte bărbătească și parte femeiască, din tot trupul intrară după cum demandă Dumnezeu lui Noe, și închise Dumnezeu naia din afara lui.* (Fc 7,16); *Și demandă Avimelech la tot poporul lui, zicând: „Tot cine se va atinge de omul acesta au de muierea lui cu moarte va fi vinovat”.* (Fc 26,11); *Deci acum, fiul meu, ascultă pre mine, dupre cum demand eu ție.* (Fc 27,8); **demandare** pentru **poruncă**: *Pentru căce a ascultat Avraam, tatăl tău, viersul Mieu și a păzit demandarele Miele și învățăturele Miele, dreptățile Miele și legile Miele”* (Fc 26,5); **a denunța** (lat. *dēnuntiō* „a anunța, a declara, a arăta”; fr. *dénoncer*) pentru **a prici** (îvr. „a spune sub formă de protest; a protesta”): *Și denunțară fiii lui Iosif lui Isus, zicând: „Pentru ce ne-ai moștenit pre noi în o moșie și în o parte? Și eu popor mult sum și Dumnezeu m-a binecuvântat”.* (Is N 17,14); **destinat** (lat. *destinātus*) pentru **osebit** „pus deoparte cu un anume scop”: *Și cel ce va lăsa pre țapul cel destinat la lăsare își va spăla veșmintele lui și trupu lui cu apă și după aceea va intra în tabără.* (Pr 16,26); **enarare** (din *enara* < lat. *ēnarrō*, fr. *enarrer*) pentru **poveste/povestire**: *Și fu după ce auzi Ghedeon enararea visului și asemănarea lui și se închină Domnului* (Jd 7,15); **esemplu**³⁰ (lat. *exemplum*) pentru **pildă**: *Și vei face Mie după toate câte Eu îți arăt ție în munte. Esemplu cortului și esemplu tututor vasălor lui, așa vei face.* (Iș 25,9); *Caută să faci după esemplul ce ți s-a arătat ție în munte* (Iș 25,40); *Și luând esemplu lui zise: „Din Mijlocul Râurilor m-a chemat pre mine Valac, împăratul Moab, din munții despre răsărit, zicând: «Vino, blastemă-mi mie pre Iacob și vino, osândește-mi pre Israil!»* (Nm 23,7); *Și luând esemplul lui, zise: „Scoală-te, Valac, și ascultă! Ascultă mărturie, feciorul lui Sepfor!* (Nm 23,18); **a espune** (lat. *expōnō*, *-ere*) pentru **a povesti**: **Espunu-ți astăzi, căci cu pierire veți pieri și nu cu zile multe vă veți face pre pământ, carele Domnul Dumnezeuul tău dă ție, la care voi treceți Iordanul să domniți pre el.** (2Lg 30,18); **a (se) fini** (lat. *finiō*, *-īre*, fr. *finir*) pentru **a isprăvi**, **a săvârși**, **a (se) (s)fârși**: **Adunându-l vei face sicriu, și deasupra de un cot să-l finești; și ușa sicriului o vei face din coaste cu cămară dedesubt, cu două rânduri de poduri, și cu trei rânduri îl vei face pre dânsul.** (Fc 6,16); *Și fini Dumnezeu grăind cătră dânsul, și Se sui Dumnezeu de la Avraam.* (Fc 17,22); *Și se fini apa din foale și lăpădă copilul sub un brad.* (Fc 21,15); *Și fu mai înainte de a fini el vorbind întru cugetul lui, și iată, Răveca ieși afară, care se*

³⁰ În neologismele care au în structură litera x, aceasta va fi redată prin s, dată fiind aplicarea vechii transformări fonetice a lat. *x > s* (lat. *maxilla* > rom. *măsea*): *esemplu* = *esemplu* (Iș 25,9; Nm 23,7; 24,2), *esemplulu* = *esemplul* (Nm 23,18), *espunu(-ti)* = *espunu(-ți)* (2Lg 30,18).

născuse lui Vatuil, feciorul Melhăi, muierii lui Nahor și frate a lui Avraam, având ciutura pre umărul ei. (Fc 24,15); Și fu mai nainte decât a **fini** eu grăind întru cugetul meu, îndată Răveca ieșea afară având ciutura pre umăr și descinse la izvor și scoase apă. Și-i ziș ei: 'Adapă-mă!' (Fc 24,45); Și **fini** Moisa grăind toate cuvintele acestea cătră toți fiii lui Israil și zise cătră ei (2Lg 31,1); Și când **fini** Moisa scriind toate cuvintele legei acestea în carte până la finit. (2Lg 31,24); iară ceia ce se descindea s-a descins la Marea Arabiei, Marea Sărilor, până s-a **finit** de tot (Is N 3,16); **finit** (s.n.) pentru **sfârșit**: Și când fini Moisa scriind toate cuvintele legei acestea în carte până la **finit**. (2Lg 31,24); **gen** (lat. genus) pentru **fel**: Și făcu Dumnezeu fiarele pământului după **genu**-și, și animalele după **genul** lor, și toate târâtoarele pământului după **genu**-și. Și văzu Dumnezeu că sunt bune. (Fc 1,27); Din toate paserile după soi-u-și, și din toate animalele după **genu**-și, din toate târâtoarele ce se târăsc pre pământ după soiul lor, câte două, câte două vor intra înlăuntru cătră tine, să se nutrească cu tine, parte bărbatească și parte femeiască. (Fc 6,20); **gigant** (lat. Gigās, -antis) pentru **urias**: Și **giganți** era pre pământ în zilele acelea, și după aceea dacă intra înlăuntru fiii lui Dumnezeu, cătră fetele oamenilor și le năștea lor, aceea era **giganții** cei din veci, oamenii ce-i numim [în B1688 este „oamenii cei numiți” – n.n.]. (Fc 6,4); Acesta era **gigant** vânătoriu înaintea lui Dumnezeu. Pentru aceea zic cum Nevrod, **gigant** înaintea Domnului. (Fc 10,9); Și acolo am văzut **giganți**. Și eram înaintea lor ca lăcustele, ce așa eram înaintea lor (Nm 13,34); Limbă mare și multă și mai tare decât noi și cetății mari și zidite până la cer, ce și feciori de **giganți** am văzut acolo (2Lg 1,28); Acesta a rămas din rămășița **giganților**. Și lovi pre el Moisa și-l surpă pre el. (Is N 13,12); **inamic** (lat. inimicus) pentru **vrăjmaș**: Și ce voi zice deoarăce a întors Israil gâtul înaintea **inamicului** lui? (Is N 7,8); Și nu vor putea fiii lui Israil să stea înaintea feței inamicilor lor, grumazii vor întoarce înaintea **inamicilor** lor, căci s-a făcut anathema. (Is N 7,12); Nu veți putea să stați în contra **inamicilor** voștri, până veți rădica anathema dintre voi singuri. (Is N 7,13); Și stătu soarele și luna cu stare până a izbândit Domnul pre **inamicii** lor. (Is N 10,13); Iară voi nu stați aici, ci alungați dindărătul **inamicilor** voștri și apucați coada lor și nu vă fie îndurare de ei, nu-i lăsați pre dânșii să intre în cetățile lor, pentru că i-a dat Domnul Dumnezeu nostru în mânele noastre. (Is N 10,19); Și zise Isus cătră ei: „Să nu vă temeți de ei, nici să vă spăimântați! Încurajați-vă și vă întăriți, că așa va face Domnul tuturor **inamicilor** voștri, pre cari voi bateți”. (Is N 10,25); Și i-a așezat Domnul pre ei primprejur, în ce tip s-a jurat părinților lor, nu s-a sculat nimea înaintea lor, dintre toți **inamicii** lor, pre toți **inamicii** lor i-a dat lor Domnul în mâni. (Is N 21,46); **inimic** (lat. inimicus) pentru **vrăjmaș**: Și binecuvântat Dumnezeu cel înalt, Carele a dat **inimicii** tăi sub mâna ta!” Și-i dede lui zeciuală din toate. (Fc 14,20); Iudo, pre tine vor lăuda frații tăi, mânil tale pre umerele **inimicilor** tăi. Închina-ți-se-vor fie feciorii tată-tău. (Fc 49,8); Dereapta Ta, Doamne, s-a mărit în vârtute, dereapta Ta, Doamne, a surpat **inimicii**. (Is 15,6); Și veți alunga pre **inimicii** voștri și vor cădea înaintea voastră cu ucidere. (Pr 26,7); Nu vă suiți, pentru că nu este Domnul cu voi și veți cădea înaintea feței **inimicilor**

voștri. (Nm 14,42); Și zise Domnul cătră mine: «Zi lor: 'Nu vă suiți, nici să vă bateți, că nu sum cu voi și să nu vă surpați înaintea **inimicilor** voștri'». (2Lg 1,42); Ca să alungi pre toți **inimicii** tăi înaintea feței tale, după cum a grăit Domnul. (2Lg 6,19); Și apropiindu-se Isus, zise lui: „Al nostru ești au dintre **inimici**?” (Is N 5,13); Și nu vor putea fiii lui Israil să stea înaintea feței **inimicilor** lor, grumazii vor întoarce înaintea inamicilor lor, căci s-a făcut anathema. (Is N 7,12); **a se inimici** pentru **a se învrăjbi**, **a vrăjmăși**: «**Inimiciți-vă** cu madianitenii și omorâți pre dânșii, căci **inimicesc** ei vouă cu viclesug câte viclenesc vouă prin Fogor și pentru Hazvi, fata boieriului lui Madiam, sora lor cea rănita în ziua ranei pentru Fogor». (Nm 25,17); Și zise Domnul cătră mine: «**Nu vă inimiciți** cu moabitenii și să nu loviți la dânșii război, pentru că nu voi da vouă din pământul lui întru sorți, pentru că fiilor lui Lot am dat pre Aroir a domni. (2Lg 2,9); **inimiciție** (lat. inimicitia) pentru **vrajbă**: Și **inimiciție** voi pune întru mijlocul tău și întru al muierii, și întru mijlocul săminții tale și întru mijlocul săminții ei: el va păzi ție capul, și tu vei păzi lui călcătele”. (Fc 3,15); **morb** (lat. morbus, ī) pentru **boală**: Și va dovedi Domnul ranele tale și ranele săminții tale, rane mari și minunate, **morburi** rele și credincioase. (2Lg 28,59); Și tot **morbul** și toată rana ce nu e scrisă și toată ce e scrisă întru cartea legeri aceștia, va aduce Domnul asupra ta până ce te va pierde. (2Lg 28,61); Și vor grăi săminția cealaltă, fiii noștri cari se vor rădica după voi, și cel străin, carele va veni din pământ departe, și vor vedea ranele pământului aceleuia și **morburile** lui, carele le-a trāmis Domnul preste el (2Lg 29,22); **a mortifica** „a umili” (lat. mortificō, -āre, fr. mortifier) pentru **a gâlcevi**: Și însetoșă acolo poporul de apa și **mortifica** poporul pre Moise zicând: „Pentru ce aceasta? Ne-ai suit pre noi din Egiptet să ne omori pre noi și copiii noștri și animalele de sete?” (Iș 17,3); **neamic** pentru **neprieten** (**nepriiatin/nepriiaten**), **protivnic**, **vrăjmas**: Cu adevărat, binecuvântând te voi binecuvânta și mulțind voi mulți săminția ta ca stelele cerului și ca nāsipul cela de pre țārmurii marei și va domni săminția ta cetățile **neamicilor**. (Fc 22,17); Și binecuvântară pre Rāveca și ziseră ei: „Sora noastră ești, fă-te întru mii de zeci de mii și domnească săminția ta cetățile **neamicilor**!” (Fc 24,60); Veniți, dară, să-i facem pre dânșii să nu se înmulțească și, când ni se va întâmpla nouă război, se vor adauge și aceștea cătră **neamici** și, bātând pre noi, vor ieși din pământ”. (Iș 1,10); Iară de vei întâlni boul **neamicului** tău au înjugătoriul lui rātācindu-se, să-l întorci să i-l dai lui. (Iș 23,4); Și de vei vedea înjugătoriul **neamicului** tău căzut sub sarcină, să nu-l treci, ci să o rădici pre dānsa împreună cu el. (Iș 23,5); Și va alunga din voi cinci pre o sută și o sută din voi va alunga o sută de mii [în B1688 este „zece mii” – n.n.] și vor cădea **neamicii** voștri înaintea voastră în sabie. (Pr 26,8); Iară de veți ieși în război, întru pământul vostru, cătră **neamicii** cei ce stau în contra voastră și veți trāmbița și veți face semn cu trāmbițele, și vă veți vedea înaintea Domnului și vă veți mātui de la **neamicii** voștri. (Nm 10,9); Iară de vei ieși să te tībārāști asupra **neamicilor** tăi și să te pāzești de tot cuvântul rău. (2Lg 23,9); **a (se) nutri** (lat. nutriō, -īre) pentru **a (a se) hrāni**: Și din toate animalele, și din toate tārātoarele, și din toate fiarele, și din tot trupul câte două, câte două din toate să bagi în sicriu,

pentru ca să le **nutrești** cu tine; parte bărbătească și parte femeiască să fie. (Fc 6,19); Din toate paserile după soiul-și, și din toate animalele după genul-și, din toate târâtoarele ce se târăsc pe pământ după soiul lor, câte două, câte două vor intra în lăuntru cătră tine, **să se nutrească** cu tine, parte bărbătească și parte femeiască. (Fc 6,20); Iară tu vei merge la părinții tăi, **nutrindu-te** întru pace și întru bătrânețe bune. (Fc 15,15); Și întru noi locuiți. Și pământul, iată, lat înaintea voastră. Locuiți și **vă nutriți** pre dânsul și câștigați întru el. (Fc 34,10); Pentru că m-a trimis Dumnezeu înaintea voastră, ca să rămâie vouă rămășiță pre pământ și **a nutri** rămășiță mare. (Fc 45,7); Și oamenii sunt păstori, pentru că era oameni ce **se nutresc** cu animalul. Și animalul, și boii, și toate ale lor le-au adus. (Fc 46,32); Și amestecătura cea dintru ei a poftit poftă. Și șezând plângea și fiii lui Israil și ziseră: „Cine ne **va nutri** pre noi cu carne? (Nm 11,4); Și întru deșertul acesta carele ați văzut în ce tipu **te-a nutrit** cu nutriment Domnul Dumnezeul tău, în ce tip are fi purtat vreun om cu nutriment pre fiul său, preste toată calea care ați mers până ați venit la locul acesta. (2Lg 1,31); **nutriment**³¹ (lat. nŭtrimentum, -ī) pentru **hrană**: Pământul carele a dat Domnul înaintea fiilor lui Israil, pământ de **nutrimentu** animalului este. (Nm 32,4); Și întru deșertul acesta carele ați văzut în ce tipu te-a nutrit cu **nutriment** Domnul Dumnezeul tău, în ce tip are fi purtat vreun om cu **nutriment** pre fiul său, preste toată calea care ați mers până ați venit la locul acesta. (2Lg 1,31); **nutritor** pentru **hrănit**, **hrănaci**: Și născu Ada pre Ioavil. Acesta era parinte celor ce locuia în colibecele celor **nutritori** de animal. (Fc 4,20); Să ziceți: «Oameni **nutritori** suntem cu animalul, șerbitorii tăi, din copilărie până acum, și noi și părinții noștri», pentru ca să locuiți în pământul Ghesem al Arabiei, căci că urăciune este la egypteni tot păstoriul oilor”. (Fc 46,34); **onoare** (lat. honor, -ōris) pentru **cinste**: Iară Sarrei zise: „Iată, am dat 1000 drahme fratelui tău; aceștea vor fi ție întru **onoarea** feței tale, și a toate ce-s cu tine și tot adevărat grăiește”. (Fc 20,16); Și vei face veșmânt sănt lui Aaron, fratelui tău, întru **onoare** și mărire. (Iș 28,2); Și fiilor lui Aaron vei face veșminte și brâne, și chivere le vei face lor în **onoare** și mărire. (Iș 28,36); Și grăi Domnul cătră Aaron:

³¹ În neologisme, înainte de nazală, când nu este urmat de e sau de i, e se conservă, spre deosebire de cuvintele din vechiul fond, în care devine â: *pamentulu* = pământul (Fc 1,1, 2), *pamentu* = pământ (Fc 1,11), *pamentului* = pământului (Fc 1,12), *samentia* = sământă (Fc 1,12, 13, 31; 8,22), *samenti'a* = sământa (Fc 1,13), *densii* = dânsii (Fc 1,18, 29, 30), *benecuventă* = binecuvântă (Fc 1,24, 30), *densulu* = dânsul (Fc 1,30), *dens'a* = dânsa (Fc 2,16, 22, 23), *densele* = dânsule (Fc 2,20), *amendoi* = amândoi (Fc 2,25, 26), *venatoriu* = vânătoriu (Fc 10,9), *vediendu* = văzând (Fc 12,14; 18,3), *steng'a* = stânga (Fc 13,10; 24,49), *juramentului* = jurământului (Fc 21,14, 31, 32), *amendoi* = amândoi (Fc 21,27, 31, 32), *mormenturi* = mormânturi (Fc 32,6), *mormentulu* = mormântul (Fc 23,6), *mormentu* = mormânt (Fc 23,9), *bendu* = bând (Fc 24,18), *venă* = vâna – verb – (Fc 25,27), *venatulu* = vânatul (Fc 25,28), *vestmentulu* = veșmântul (Fc 27,15), *curendu* = curând (Fc 27,20), *se intemplă* = se întâmplă (Fc 42,29), *cadiendu* = căzând (Fc 45,14). Când este urmat de e sau de i, e devine i: cf. *bene* = bine (Fc 1,9, 11, 13), *benelui* = binelui (Fc 2,9), *pleni* = plini (Fc 2,22), *se ve atengeti* = să vă atingeți (Fc 3,3), *vestmente* = veșminte (Fc 3,21; 28,20), *va intende* = vă întinde (Fc 3,22), *amente* = aminte (Fc 4,5), *parente* = părinte (Fc 4,20; 17,5), *cuventele* = cuvintele (Fc 4,23), *intendiendusi* = întinzându-și (Fc 8,9), *teneretie* = tinerețe (Fc 8,21), *desciendiendu* = descinzând (Fc 11,7; 18,21), *intense* = întinse (Fc 12,8), *parentii* = părinții (Fc 15,15), *s'au pleni* = s-au plinit (Fc 15,16) etc.

„Și, iată, eu am dat paza începăturilor Miele, dintru toate celea sântețite Mie de la fiii lui Israil, ție am dat acestea întru **onoare** și fiilor tăi după tine, de lege vecinică. (Nm 18,8); Pentru că cu **onoare** te voi onora și toate câte vei zice mie voi face ție. Și vino de blastemă [scris „blasteme” – n.n.] mie pre poporul acesta». (Nm 22,17); **a onora** (lat. *honōrō, -āre*) pentru **a cinsti**: **Onorează** pre tatăl tău și pre mama ta, ca să ți se facă ție bine și îndelungat de ani să te faci pre pământul cel bun, carele Domnul Dumnezeuul tău dă ție. (Iș 20,12); De fața celui bătrân să te scoli și **să onorezi** fața celui mai bătrân și să te temi de Dumnezeuul tău: Eu Domnul Dumnezeuul vostru. (Pr 19,32); Pentru că cu **onoare** te **voiu onora** și toate câte vei zice mie voi face ție. Și vino de blastemă [scris „blasteme” – n.n.] mie pre poporul acesta». (Nm 22,17); Acum, dară, fugi la locul tău! Am zis să te **onorez** pre tine și acum te-a lipsit Domnul de mărire”. (Nm 24,11); **Onorează** pre tatăl tău și pre maica ta, în ce tip a poruncit ție Domnul Dumnezeuul tău, pentru ca să ți se facă ție bine și ca să te facă îndelungat de ani pre pământul carele Domnul Dumnezeu il dă ție. (2Lg 5,16); «Blăstemat cel ce **nu onorează** pre tatăl său și pre mamă-sa!» Și vor zice tot poporul: «Să fie!» (2Lg 27,16); **onorat** pentru **cinstit**: Și adause Valac a trămite boieri mai mulți și **mai onorați** decât aceștea. (Nm 22,15); De nu veți asculta a face toate cuvintele legeri aceștia, celea scrise întru cartea aceasta, ca să vă temeți de numele cel **onorat** și minunatul acesta, pre Domnul Dumnezeuul tău. (2Lg 28,58); **opid** (lat. *oppidum, -ī*) pentru **oras**: Și Saraim, Adiaghiathim, Gadira; și satele lor și cetățile 40, și **opidele** lor. (Is N 15,35); Și Gadiroth, Vithagon și Naama și Machida, cetățile 16, și **opidele** lor. (Is N 15,40); Și Chielai, Ahsiv și Marisa, cetățile 9, și **opidele** lor. (Is N 15,43); Esdod și **opidele** ei și satele ei; Gaza și cetățile ei și satele ei, până la pârâul Egyptului, și Marea cea Mare mărginește. (Is N 15,46); Cariath Vaal, aceasta e cetatea Iarim, și Areva, cetăți două, și **opidele** și satele lor. (Is N 15,61); Și va fi Manase întru Isahar și în Asir Vethsan și **opidele** lor, și Iavlaam și fetele [sic! De fapt, ar trebui „satele”, dar și în B1688 este „featele” – n.n.] ei, și pre ceia ce locuiesc în Amachidoh [în B1688, „Machidoh” – n.n.] și satele ei, și a treia Nafetha și **opidele** ei. (Is N 17,11); Și locuința lui Amona și pre Afni și Gavaa, cetăți 12, și **opidele** lor. (Is N 18,24); **a pausa** (lat. *pausō, -āre*) pentru **a odihni**: Și zise: «Aduna-voiu, dară, și voi culege în znopi dinapoia celor ce seceră». Și veni și [Cipariu scrie aici „D.lu” – Domnul, dar cuvântul nu are legătură cu contextul; în B1688 este „stătu de dimeneța până în sară” – n.n.] de dimeneța nu **pausă** în țarină nimică”. (Rt 2,7); **pausă** (lat. *pausa, -ae*) pentru **odihnă**: Și vei număra ție șapte **pause** de an, șapte ani câte șapte ori și vor fi ție șapte săptămâni de an, 49 de ani. (Pr 25,8); **pompă** (lat. *pompa, -ae*) pentru **podoabă**: Și luând farao inelul din mâna lui, îl puse pre mâna lui Iosif și-l îmbracă pre el **pompă** de vișină și puse lanțul de aur prejur gâtul lui. (Fc 41,42); Și zise Domnul către Moisa: „Graiește fiilor lui Israil: «Voi, popor greu la cerbice. Căutați să nu aduc altă rană preste voi și voiui topi pre voi. Acum, dară, luați-vă **pompele** măririlor voastre și **pompa** și-ți voiui arăta cele ce-ți voiui face ție»” (Iș 33,5); **a poșerbi** (creație lexicală a lui Cipariu după sl. *posluži* din B1688) pentru **a posluși**: Săvârșește, dară, a șeptelea aceștia, și-ți voiui da pre

aceasta pentru poșerbire ce **poșerbești** la mine încă alți șapte ani”. (Fc 29,27); „*Ia pre ruda lui Levi și vei pune pre ei înaintea lui Aaron preotul și vor poșerbi* lui. (Nm 3,6); *Din 25 de ani și în sus și până la 50 de ani scotiți pre ei, tot cela ce intră ca să poșerbească și să facă lucrurile la cortul mărturiei.* (Nm 4,24); *Socotiți pre ei din 25 de ani și mai sus, până la 50 de ani: tot cela ce intră să poșerbească lucrurile cortului mărturiei.* (Nm 4,31); *Din 25 de ani și mai sus și până la 50 de ani, tot cela ce intră a poșerbi și a face lucrurile întru cortul mărturiei.* (Nm 4,40); *Aceasta e socoteala fiilor lui Ghedson, tot cela ce poșerbește întru cortul mărturiei, pre carii au socotit Moisa și Aaron, prin viersul Domnului, în mânu lui Moisa.* (Nm 4,42); *Din 25 de ani și în sus și până la 50 de ani, tot cela ce intră a poșerbi cătră lucrurile cortului mărturiei.* (Nm 4,44); *Și ziua a șeptea aleasă sântă va fi vouă, tot lucrul de poșerbit să nu faceți întru ea.* (Nm 28,25); *Și în luna a șeptea, întru una a lunei, aleasă sântă va fi vouă. Tot lucrul de poșerbit nu veți face, zi de semn va fi vouă.* (Nm 29,1); **poșerbiciu** (creație lexicală a lui Cipariu după sl. *poslušanie* din B1688) pentru **poslušanie**: *Și stâlpii curții primprejur, fundurile lor, și stâlpii acoperemântului porții curții, fundurile lor și țărushii lor, funiele lor și toate vasăle lor și toate poșerbiciile lor, pre nume să socotiți pre dâșșii și toate vasăle pazei ce se rădică de dâșșii.* (Nm 4,33); *Și fiilor lui Caat n-a dat, căci poșerbiciile sântului au, preste umeri vor rădica pre ele.* (Nm 7,9); **poșerbire** (creație lexicală a lui Cipariu după sl. *poslušanie* din B1688) pentru **poslušanie**: *Săvârșește, dară, a șeptelea aceștia, și-ți voiui da pre aceasta pentru poșerbire ce poșerbești la mine încă alți șapte ani”. (Fc 29,27); specie (lat. *speciēs*) pentru **fel**: *Și zise Dumnezeu: „Răsară pământului buruiiană și iarbă sămânătoare, sămânță după feliu-și și după asămănare-și, și lemn roditoriu făcând roadă, căruia sămânța lui într-însul după specie-și pre pământ!” Și fu așa.* (Fc 1,12); *Și făcu Dumnezeu chitoșii cei mari, și tot sufletul animalelor târâtoare, cari locuiesc apele, după speciile lor, și tot zburătoriul ce zboară după specie-și. Și văzu Dumnezeu cum sunt bune.* (Fc 1,23); **spion** (it. *spione*, fr. *espion*, ger. *Spion*) pentru **iscoadă**: *Și-și aduse aminte Iosif de visele lui ce au văzut el și zise lor: „Spioni sunteți. A cerca urmele țării ați venit”. (Fc 42,9); Pentru că toți suntem feciorii unui om. De pace suntem, nu suntem, șerbitorii tăi, spioni” (Fc 42,11); Și zise lor Iosif: „Aceasta este care am zis vouă zicând: «Spioni sunteți!»”. (Fc 42,14); **suprageană** (calc după lat. *supercilium*, -iī; cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii române, fiind, probabil, o creație lexicală a lui Cipariu): *Și va fi în ziua a șeptea, își va rade tot părul lui, capul lui și barba, supragenele și tot părul lui va rade.* (Pr 14,9); **șerb**³² (lat. *servus*, -ī) pentru **slugă**: „*Blăstemat Cham,***

³² Aplicând neologismelor vechea lege fonetică după care *rv > rb* (*cervus > cerb, corvus > corb* etc.), cuvintele *serv, servitoare, servi, serviciul* devin în scrisul său: *sierbu = șerb, sierbitoria = șerbitoare, sierbi = șerbi, sierbiciu/ sierbitiu = șerbiciu*. Toate aceste cuvinte sunt consecvent notate astfel, indiferent dacă Cipariu le-a considerat pe toate neologisme, schimbându-le potrivit vechii legi fonetice, sau a procedat la adaptarea celor nou create sau nou împrumutate după cele deja existente: **șerb, a șerbi, șerbire** sunt atestate chiar în textele rotacizante – cf. MDA –, spre deosebire de *șerbitor, -toare, șerbiciu, șerbitude*, elemente noi (create prin derivare sau împrumutate). Nu lipsesc inconsecvențele în privința aplicării acestei legi fonetice: fără a mai fi în mod cert un neologism,

feciorul! **Șerb** va fi fraților lui!” Și zise: „Bindecuvântat Dumnezeuul lui Sem, și va fi Chanan **șerb** lui. (Fc 9,25); Lărgească Dumnezeu lui Iașet și locuiască întru locașurile lui Sem și să se facă Chanan **șerb** lui”. (Fc 9,26); Și lui Avram făcu-i bine pentru dânsa, și fură lui oi și viței, și asini, și **șerbi**, și șerbitoare, și mășcoi, și cămile. (Fc 12,16); Cea ce se teme de cuvântul Domnului din **șerbii** lui farao și-a adunat animalele lui prin case. (Iș 9,20); Iară de se va umili ție frate-tău lângă tine și se va vinde ție, să nu-ți șerbească șerbiciu de **șerb**. (Pr 25,39); Vei lua undreaua și vei găuri urechia cătră ușa la stâlpii ușei și va fi ție **șerb** în veci. Și la șerbitoria ta în acest tip vei face. (2Lg 15,17); Și fu după moartea lui Moaisă, **șerbul** Domnului, zise Domnul lui Iisus, feciorul lui Navi, **șerbul** lui Moaisă, zicând (Is N 1,1); **a șerbi** (după lat. *serviō*, -īre) pentru **a sluij**: Iară limba căria va **șerbi** voiu judeca-o eu, iară după aceasta vor ieși cu gătire multă. (Fc 15,16); Și zise Domnul ei: „Două limbi în pântecetele tău sunt și două popoară din pântecetele tău se vor împărți. Și va covârși popor pre popor, și cel mai mare va **șerbi** celui mai mic”. (Fc 25,23); Dă-mi muierile miele și copiii pentru cari **am șerbit** ție, pentru ca să mă duc, că tu știi șerbiciul care **am șerbit** ție (Fc 30,26); Nu așa, ci meargă bărbații și **șerbească** lui Dumnezeu, pentru că aceasta voi cercați”. Și scoaseră pre ei de la fața lui farao. (Iș 10,11); Și din seminția ta să nu dai **să șerbească** la boieri și să nu spurci numele cel sânt. Eu, Domnul! (Pr 18,21); Iară de se va umili ție frate-tău lângă tine și se va vinde ție, **să nu-ți șerbească** șerbiciu de șerb. (Pr 25,39); Acesta e șerbiciul poporului lui Ghedsom: **să șerbească** și să rădice piețele cortului și cortul mărturiei și acoperemântul lui, (Nm 4,25); Aceasta e socoteala poporului lui Caat, tot cea ce **șerbește** în cortul mărturiei, după cum a judecat Moaisă și Aaron, prin viersul Domnului, în mânu lui Moaisă. (Nm 4,38); Ca să-i curățească pre ei. Și după aceasta au intrat leviții ca **să șerbească** șerbiciu în cortul mărturiei, înaintea lui Aaron și a fiilor lui. După cum a poruncit Domnul lui Moaisă pentru leviți, așa a făcut lor. (Nm 8,22); Aceasta este cea pentru leviți: de 25 de ani și în sus vor intra **să șerbească** șerbiciu în lucruri întru cortul mărturiei. (Nm 8,24); Și fiilor lui Levi, iată, le-am dat tot ce e preste zece în Israil întru sorț, pentru șerbiciele lor, câte ei **șerbesc** șerbiciu în cortul mărturiei. (Nm 18,21); Ci vă păziți foarte să faceți poruncile și legea care a poruncit vouă Moaisă, șerbul Domnului, să iubiți pre Domnul Dumnezeuul vostru și să mergeți în toate căile Lui, să păziți poruncile Lui și să vă lipiți lângă El și **să-i șerbiți** Lui din toată inima voastră și din tot sufletul vostru”. (Is N 22,5); **șerbiciu** (lat. *servitium*, -iī) pentru **slujbă**: Dă-mi muierile miele și copiii pentru cari **am șerbit** ție, pentru ca să mă duc, că tu știi **șerbiciul** care **am șerbit** ție (Fc 30,26); Și ziua dintâiu se va chema sântă, și ziua a șeptea numită sântă va fi vouă. Tot lucrul cu **șerbiciu** să nu faceți dintr-însele fără numai din câte se vor face la tot sufletul, aceasta numai se va face

---

cuvântul *cerbice* (lat. *cervix*, -īcis), apare, dar numai accidental, scris cu **rv** etimologic: *cervicea* = *cervicea* (2Lg 33,29), iar *sterbului* nu este altul decât cuvântul de origine slavă *stârv*; deasupra lui **b** notează însă un **v**, ceea ce ne-a determinat să optăm în mod firesc pentru grupul **rv**, mai cu seamă că grafiile se amestecă: *sterbului* = *stârvului* (2Lg 21,2), *sterbu* = *stârv* (2Lg 21,3), dar și: *stervu* = *stârv* (2Lg 21,6), *stervuri* = *stârvuri* (2Lg 32,42).

vouă. (Iș 12,16); *Iară de se va umili ție frate-tău lângă tine și se va vinde ție, să nu-ți șerbească* **șerbiciu** de șerb. (Pr 25,39); *Acesta e* **șerbiciul** poporului lui Ghedsom: să șerbească și să rădice piețele cortului și cortul mărturiei și acoperemântul lui, (Nm 4,25); *Și la altariu pre împrejur și celea ce prisosesc dintru ele și toate vasăle celea de* **șerbiciu** ale lor. *Și toate câte șerbesc întru ele vor face dinaintea lui Aaron și a fiilor lui va fi tot* **șerbiciul** filiilor lui Ghedsom, după toate **șerbiciele** lor și după toate lucrurile lor. *Și vei socoti pre dânșii pre nume toate lucrurile ce-s prin dânșii.* (Nm 4,28); *Ca să-i curățească pre ei. Și după aceasta au intrat leviții ca să șerbească* **șerbiciu** în cortul mărturiei, înaintea lui Aaron și a fiilor lui. *După cum a poruncit Domnul lui Moaisă pentru leviți, așa a făcut lor.* (Nm 8,22); *Aceasta este cea pentru leviți: de 25 de ani și în sus vor intra să șerbească* **șerbiciu** în lucruri întru cortul mărturiei. (Nm 8,24); *Și fiilor lui Levi, iată, le-am dat tot ce e preste zece în Israil întru sorț, pentru* **șerbiciele** lor, câte ei șerbesc **șerbiciu** în cortul mărturiei. (Nm 18,21); **șerbime** pentru **robime**: *Și aduseru cătră Moaisă și cătră Eliasar preotul și cătră toți fiii lui Israil* **șerbimea** și jafurile și prada la tabără, la Aravoth Moav, care este la Iordan despre Iericho. (Nm 31,12); *Și voi veți tăbări afară din tabără șapte zile. Tot cela ce a ucis suflet și cel ce se atinge de cel rănit se va curăți în ziua a treia și a șeptea, voi și* **șerbimea** voastră. (Nm 31,19); *Ia capul prăzelor* **șerbimei**, din om până în animal, tu și Eliasar preotul și boierii a moșielor adunarei. (Nm 31,26); *Și se făcu prisoseala* **șerbimei** ce a șerbit oamenii cei războinici: din oi, 600 075 [în B1688 este „675 000” – n.n.] (Nm 31,32); *Voiu îmbăta săgețile Miele de sânge și sabia Mea va mânca carne din sânge de stârvuri și a* **șerbimei** din capul boierilor limbelor (2Lg 32,42); **șerbitor**, **-toare** pentru **slugă**, **slujnică**: *Și lui Avram făcu-i bine pentru dânsa, și fură lui oi și viței, și asini, și șerbi, și* **șerbitoare**, și mășcoi, și cămile. (Fc 12,16); *Și zise Avram: „Deoarăce mie nu mi-ai dat sămânță,* **șerbitoriul** meu mă va moșteni”. (Fc 15,3); *Și zise Sara cătră Avram: „Strâmbătate am de cătră tine; eu am dat* **șerbitoarea** mea în sânul tău”. (Fc 16,5); *Deoarece a aflat* **șerbitoriul** Tău îndurarea Ta, și măriși dereptatea Ta, Care faci pre mine ca să trăiască sufletul meu, iară eu nu mă voiu putea mântui la munte ca să nu mă apuce relele și voiu muri. (Fc 19,19); *Și se rugă Avraam cătră Dumnezeu. Și vindecă Dumnezeu pre Avimelech, și pre muierea lui, și pre* **șerbitoarele** lui, și năștea. (Fc 20,17); *Pentru că în timpul acesta Eu voiu trâmite toate timpinările Mele în inima ta și* **șerbitorilor** tăi și poporului tău, pentru ca să vezi că nu este altul ca Mine în tot pământul. (Iș 9,14); *Doamne, Doamne, Tu ai început a arăta* **șerbitoriului** Tău vârtutea Ta și puterea Ta și mâna cea tare și brațul cel înalt! (2Lg 3,24); *Iară în ziua a șeptea, sămbete Domnului Dumnezeului tău. Să nu faci întru ea tot lucrul tu, feciorul tău și fata ta,* **șerbitoriul** tău și **șerbitoarea** ta, boul tău și cel de sub jugul tău, și tot animalul tău, și cel străin, cela ce e înlăuntru ușelor tale, pentru ca să se repauseze **șerbitoriul** tău și **șerbitoarea** ta și cel de sub jugul tău ca și tine. (2Lg 5,14); *„Moisă,* **șerbitoriul** Mieu, a murit. Derept aceea, sculându-te, treci Iordanul, tu și tot poporul acesta, la pământul carele eu dau lor. (Is N 1,2); **șerbitude** (lat. *servitus, -ūtis*) pentru **robie**: *Pasă și zi fiilor lui Israil zicând: «Eu,*

Domnul Dumnezeu și voi scote pre voi din șerbitea egyptenilor și voiu mântui pre voi din șerbitea lor și voiu mântui pre voi întru braț înalt și judecată mare. (Iș 6,6); Și voiu lua Mie pre voi întru popor, și voiu fi vouă Dumnezeu și veți cunoaște cum Eu, Domnul Dumnezeu vostru, Cela ce v-a scos pre voi din pământul Egyptului și dintru șerbitea Egyptului. (Iș 6,7); Și zise Moise cătră popor: „Pomeniți ziua aceasta întru carea ați ieșit din pământul Egyptului, din casa șerbitei, pentru că în mână tare v-a scos Domnul pre voi de aci. (Iș 13,3); „Eu sum Domnul Dumnezeu tău, Cel ce te-am scos din pământul Egyptului, din casa șerbitei. (Iș 20,2); Eu sum Domnul Dumnezeu tău, Cela ce te-am scos din pământul Egyptului, din casa șerbitei. (2Lg 5,6); Ia-te aminte pre tine, să nu se lătească inima ta și vei uita pre Domnul Dumnezeu tău, Cela ce te-a scos din pământul Egyptului din casa șerbitei. (2Lg 6,12); Că Domnul Dumnezeu nostru, Acesta este Dumnezeu, Acesta ne-a scos pre noi și pre părinții noștri din pământul Egyptului, din casa șerbitei, și a făcut nouă semnele celea mari și ne-a păzit pre noi în toată calea unde am mers și în toate limbele printre care am trecut. (Is N 24,17); termen (lat. terminus, -i) pentru soroc: Și dede Dumnezeu termin zicând: „Pre mâne va face Domnul cuvântul acesta pre pământ”. (Iș 9,5); vizavi (fr. vis-à-vis) pentru adverbul împotriva și pentru prepoziția împotriva: Și mergând, a șezut în preajma lui, departe ca o proșcă de arc, pentru că zise: „Nu voiu vedea moartea copilului meu”. Și șezu vis a vis de departe. Și strigând, copilul plânse. (Fc 21,16); Lui Avraam întru agonisire, înaintea feciorilor lui Hem și a tuturor celor ce intra în cetate. După aceasta a îngropat Avraam pre Sarra femeia lui, întru peștera țarinei, cea îndoită, care este vis a vis Mamvriei. Aceasta este Hevron, întru pământul lui Chanan. (Fc 23,18).

Unele dintre aceste elemente lexicale, chiar dacă se mai întâlnesc și la începutul secolului al XX-lea în texte religioase traduse și tipărite într-o vreme în special la Blaj³³, nu au avut șanse să se impună, mai cu seamă că opoziția a venit chiar din rândurile greco-catolicilor, care le-au sancționat dur. Revista „Foaia bisericească” din Blaj publica articole în care, pe bună dreptate, se susținea că menirea cărților bisericești nu este aceea de a ține prelegeri filologice, ci de a înălța pietatea credincioșilor. Unul dintre criticii cei mai aspri ai acestor cărți, ai lui Cipariu în primul rând, a fost Ioan Bălan. Necruțător cu astfel de inovații și cu cei care le propuneau, el susținea că: „Limba cărților bisericești până la Cipariu era foarte limpede și luminoasă, clară și mult exprimătoare, și aderenții acestui om, ori doar chiar el însuși a introdus în cărțile bisericești un idiom, care nu e limbă, cum n-a vorbit niciodată poporul nostru. A căutat pare că – s-ar putea spune – cu lumânarea fiecare cuvânt de origină străină, ca să-l înlocuiască cu o formațiune din vreo rădăcină oarecare latină. De aceea acest stil nici nu se poate înțelege, pentru că nu se poate numi limbă o îngrămăditură de felul acesta: «Cercetează lumea ta cu misericordie și cu îndurări, trimite preste noi îndurări tale cele copioase... Încă ne

---

³³ Prin prestigiul lui Timotei Cipariu, latinismul a influențat limba cărților bisericești tipărite și în alte locuri decât la Blaj. Vezi, în acest sens, discuția pe care o face Ioan Bălan în *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Blaj, 1914, p. 238–239.

rugăm pentru scăparea celor captivați, și pentru frații noștri ce sunt în șerbiție; și pentru toți cei ce șerbesc și au șerbit în sântă lăcuința aceasta să zicem: Doamne, îndură-te spre noi... Încă ne rugăm ca să se păzească sântă locuința aceasta de peste, de foamete, de cutremur, de ezundare» [*Liturghierul* tipărit la Blaj în 1870 – n.n.]³⁴.

Întâmpinate cu asemenea ostilitate, cele mai multe dintre inovațiile lingvistice din cărțile religioase blăjene nu puteau avea sorți de izbândă³⁵. Puține au

---

³⁴ *Ibidem*, p. 235–236.

³⁵ „Latinizarea” la nivelul limbajului a cărților religioase greco-catolice a urmat, în mod firesc, destinul „latinizării” care s-a produs la nivelul ritualului. În istoria greco-catolicismului românesc au fost momente în care ierarhii Blajului au refuzat să accepte până și cele patru puncte minime ale unirii cu Roma, între care cel mai important în ordine dogmatică este purcederea Spiritului Sfânt de la Tatăl și de la Fiul (*Filioque*). Deși figura ca atare în *Manifestul de unire* din 1698, în *Diploma leopoldină* din 1701 și în toate documentele unirii, acest punct era respins, la șapte decenii după unire, într-un „sobor” ținut la Viena în 1772, imediat după ce Grigore Maior fusese numit episcop: „Episcopul Bacinschi cu muncăceanii și noi, adică Silvestru Căliani, Ignatie Darabant și eu [Samuil Micu – n.n.], tare am stătut împotrivă, să nu să puie în Credeul românesc «de la Fiiul», ci să rămâie cum mai înainte au fost. Lucrul acesta s-au dat și la împărăteasa, iar împărăteasa, prin decretumul său, au poruncit ca să nu adaogă la români în Credeu «și de la Fiiul»” (Samuil Micu, *Istoria bisericească a episcopiei românești din Ardeal – acum întâiu culeasă și scrisă de p<ărintele> Samuil Clain din Sad, ieromonahul din mânăstirea Sfintei Troiță din Blajiu –*, Tomul IV, partea a X-a, p. 367v). Despre acest eveniment relatează, singurul în istoria culturii noastre, Samuil Micu, participant direct la evenimentele petrecute: „din Ardeal, cu episcopul Grigorie Maier, au fost Silvestru Căliani, Ignatie Darabant și eu, Samuil Clain” (*ibidem*, p. 366v). Și mai interesant este, în relatarea lui Samuil Micu, faptul că Maria Tereza, care fusese atât de necruțătoare cu manifestările de „erezii” ale lui Inochentie Micu-Klein, îngăduie această flagrantă abatere de la dogmă. Așa se face că nici *Filioque*, nici existența purgatorului nu figurează în cărțile tipărite pentru românii uniți, la Blaj sau Pesta, până foarte târziu, prin 1810. Singură supremația papei de la Roma era de neeludat, dovadă grăitoare că nici de cealaltă parte, a stăpânirii, unirea de la 1700 nu avea nimic comun cu credința, așa cum pentru români ea n-a avut nimic comun. Până în timpul lui Ioan Bob, chiar și supremația papei a fost mereu amandată și cenzurată. Apoi aceste elemente au pătruns totuși în ritualurile și rugăciunile greco-catolice, dar nu la presiunea puterii sau a papei, ci din inițiativa arhierilor blăjeni, începând din vremea episcopului Ioan Bob.

Biserica Greco-Catolică s-a „latinizat” pe parcursul secolelor, ajungând ca în anumite aspecte să fie similară celei Romano-Catolice. A fost însă un proces încet, îndelung, pornit din vârful ierarhiei blăjene și întâmpinat mereu cu tenace opoziție de către popor. În preajma desființării confesiunii, în prima jumătate a secolului al XX-lea, s-a putut asista la un insolit peisaj, în care suprastructura ierarhică era complet contaminată de ifose și habitudini catolice – mai ales la nivelul ceremoniilor și limbajului canonic – în vreme ce în bisericile de la sate liturgia nu se deosebea aproape cu nimic de cea dinaintea anului 1700. Sintagma „Spiritul Sfânt” pentru „Duhul Sfânt”, considerată de țărani ca semnul prin excelență distinctiv al greco-catolicismului – restul simbolurilor continuau să fie de neînțeles pentru ei – s-a încetățenit doar în zonele curat greco-catolice, în vreme ce în satele cu confesiune mixtă, unită și neunită, „Duhul” a înfruntat veacurile.

Chiar atitudinea arhierilor blăjeni a fost ambiguă în acest sens. Deși cu o cultură catolică solidă, fiind prezent în toate marile lexicoane catolice din Europa, Petru Pavel Aron, urmașul lui Inochentie Micu-Klein, s-a limitat în a populariza printr-un mare număr de cărți noua doctrină mixtă. În ceea ce privea însă dogmele și viața monahală, morala și legiuirile bisericești, era un ortodox riguros. El a reintrodus potcapul în ținuta episcopescă, după ce Inochentie purtase tichia rotundă a episcopilor latini. Urmașul lui Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, va fi și mai oriental în conduită, iar Grigore Maior va încerca să reînvie atitudinea militantă a lui Inochentie. Latinismul și-a făcut un oarecare vad sub Ioan Bob, dar mai degrabă prin subalternii săi decât prin el, care mai era încă un popă ortodox

rezistat, iar unele au devenit distinctive între greco-catolici și ortodocși: *Spiritul Sfânt* în loc de *Duhul Sfânt* și *Doamne, îndură-Te spre noi!* în loc de *Doamne, miluiește-ne!*

Dincolo de acuzele pe care le aduce curentului latinist și direct lui Timotei Cipariu, protopopul unit Ioan Bălan recunoaște tendinței latinizante meritul „de a fi dat afară din limbă mai multe cuvinte, pe cari poporul nu le înțelegea și pe cari le-au înlocuit blăjenii cu cuvinte înțelese de popor, cum sunt: *mânnecări* în loc de *rucavițe*, *stea* în loc de *zvezdă*, *popor* în loc de *norod*, care – cel puțin în unele părți – nu mai e cunoscut, *altar* în loc de *jertăvnic*”³⁶. Calea cea bună pe care trebuia să o urmeze toți cei care traduceau și tipăreau carte bisericească era, după Ioan Bălan, „limba românească poporală”, care vreme de 200 de ani, de la 1697 până la 1870, s-a auzit în bisericile unite³⁷.

Dar meritul curentului latinist și al lui Timotei Cipariu în mod aparte nu este numai acela de a fi eliminat cuvintele arhaice la acel moment³⁸. Încercarea

---

prin cultură și gândire, în pofida pretențiilor de „excelență” și de „conziliereș chesaro-crăiesc” pe care le afișa. Primul filocatolic fidel a fost Ioan Lemeni, apoi, după păstoria lui Alexandru Sterca Șuluțiu, care va încerca în zadar să reînvie orientalismul confesiunii greco-catolice, următorii ierarhi, Ioan Vancea, Victor Mihali, Vasile Suciș și Alexandru Nicolescu, vor catoliciza aspectele de suprafață ale religiei unite.

³⁶ *Op. cit.*, p. 238.

³⁷ Spiritul echilibrat a învins și de această dată și apele s-au reasezat până la urmă în matca lor. Astăzi putem citi într-un *Orologhion...*, ediția a VI-a, tipărit la Cluj-Napoca în 2005 (cu binecuvântarea Excelenței Sale Preasfințitul Părinte Dr. Florin Crihălmeanu, ierarhul Eparhiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla): „Cel ce în tot timpul și în toată ora, în cer și pe pământ, ești închinat și preamărit, Hristoase Dumnezeuule, îndelung răbdătorule, mult milostive și mult îndurate, Care pe cei drepti iubești și pe cei păcătoși miluiești, Ceta ce pe toți chemi la mântuire, cu făgăduința bunătăților Tale, ce vor să fie, însuși, Doamne, primește și rugăciunile noastre în ora aceasta și îndreptează viața noastră spre poruncile Tale. Sufletele noastre le sfințește, trupurile curățește, judecățile îndreptează, gândurile curățește-le; și ne mântuiește de tot neazul, de rele și de durere. Ocolește-ne cu sfinții Tăi îngeri, ca prin mijlocirea lor fiind păziți și povățuiți, să ajungem la unitatea credinții și la cunoștința mării Tale celei neapropiate. Că bine ești cuvântat în vecii vecilor. Amin. Doamne, îndură-te – de 3 ori.” (p. 19–20).

³⁸ Pe coordonate sensibil diferite, Samuil Micu declanșase înainte de sfârșitul secolului al XVIII-lea mișcarea de înnoire în limba cărților religioase. Așa cum am demonstrat în altă parte (vezi N. Iacob, *Limbajul biblic* I, p. 181–182 și vol. II, *passim*), autorul traducerii biblice de la 1795 a urmărit, nedeclarat însă, două aspecte în eliminarea unor cuvinte: circulația cuvintelor și originea lor. Pe primul plan a pus criteriul circulației cuvintelor la momentul respectiv, astfel încât limba în care traducea textul sacru să fie în acord cu graiul care „pretutindenea tuturor și de toți iaste cunoscut și înțeles” (Samuil Micu, *Cătră cetitoriu*, în B1795, p. 1). Așa se explică de ce termeni slavi au fost înlocuiți de el uneori tot cu termeni slavi, dar cu circulație în secolul al XVIII-lea: *boz* „idol, zeu păgănesc”, a fost înlocuit de Micu prin *dumnezeii*, dar și prin *idolii*; *a se dodei* „a avea supărări, neazuri”, a fost înlocuit cu *a boli*, cuvânt popular cu sensul „a zăcea bolnav, a fi bolnav timp îndelungat” – e interesant de observat că cele două cuvinte sunt păstrate de Timotei Cipariu; vezi supra, nota 25. În seria cuvintelor pe care Micu le elimina din traducerea sa se înscriau atât slavonisme, cât și cuvinte de alte origini, în condițiile în care înțelegerea lor putea pune cititorul în dificultate: *a se oteși* “a se liniști” a fost înlocuit cu *a tăcea*, *a se ojogi* “a se preface în cărbuni”, cu *a se innegri*, lui *paminte* i-a luat locul *pomenire*, *posadnică* a fost înlocuit cu *țitoare*, *marghiol*, cu *viclean* etc. Pe plan secundar, el a pus înlocuirea cuvintelor

latiniștilor de a purifica limba română de toate elementele străine genera un gol în vocabularul limbii române. Credința că acest gol putea fi umplut cu forme vechi de origine latină care se pierduseră prin secole i-a condus la cercetarea literaturii noastre vechi, singura care păstra memoria cuvintelor ieșite de multă vreme din uz. Din acest moment, căutarea cuvintelor scotea din negura uitării, unele după altele, monumentele vechi de limbă literară, comori neprețuite ce trebuia nu doar păstrate cu grijă, ci și puse în lumină. Poate de aceea a prins contur aici prima bibliografie românească veche. Cu *Crestomație sau Analecte literare din cărțile mai vechi și nouă românești, tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI până la al XIX, cu Notiță literară*, adunate și alese de Tim. Cipariu, la Blaj, se deschide în fapt drumul pentru monumentală *Bibliografie românească veche* (1508–1830), patru volume masive, apărute între 1903–1944³⁹, ce se constituie până astăzi într-un reper pentru oricine vrea să cerceteze evoluția limbii și a literaturii noastre până la 1830. Fără Timotei Cipariu, Ion Bianu ar fi dus peste munți spiritul Blajului mai sărac cu o jumătate de secol de trudă benedictină în slujba culturii române!

---

din considerente de ordin etimologic. Este, de exemplu, cazul unor cuvinte precum *a blagoslovi*, *blagoslovenie*, consecvent înlocuite cu *a binecuvânta* și *binecuvântare*, deși înțelegerea acestora și a altora din familia lor lexicală nu punea nicicum în dificultate vreun cititor. E vorba despre un latinism moderat pus în practică Samuil Micu, chiar în traducerea unui text religios care abunda în slavonisme.

Ecoul concepției lingvistice a reprezentanților Școlii Ardelene va răsună la foarte scurt timp dincolo de obcini, unde marele om de cultură care a fost mitropolitul moldovean Veniamin Costachi teoretiza, în prefața *Liturgierului* de la Iași din 1818, necesitatea înlocuirii slavonismelor de felul *cădire*, *dveră*, *molitvă*, *pogrebanie*, *utrenie*, *vecernie*, *vohod* etc. cu echivalentele lor latinești – *tămâiere*, *ușă*, *rugăciune*, *înmormântare*, *rugăciunea mănecării*, *rugăciunea serii*, *intrare* – sau cu împrumuturi din greacă: *euharistie* „pricistanii”, *litie* „slujbă pentru obținerea de roade bogate”, *polieleu* „cântare peste rând pentru slăvirea unui sfânt”. El recomanda insistent înlocuirea verbului *a blagoslovi* cu *a binecuvânta* (vezi I. Coteanu, *Structura și evoluția limbii române (De la origini până la 1860)*, Editura Academiei Române, București, 1981, p. 144 și I. Chindriș, *Secolele*, p. 344), dar înaintea lui, fără a face vreo recomandare explicită, această înlocuire fusese pusă cu consecvență în practică de Samuil Micu.

³⁹ Astăzi, după mai bine de 60 de ani de la apariția vol. al IV-lea, cercetarea în domeniu a înregistrat noi contribuții, care impun cu necesitate realizarea unei alte *Bibliografii românești vechi*, dar nu o ediție anastatică, ci chiar o altă *Bibliografie*, care să valorifice într-un stil unitar atât informația din vechea *Bibliografie*, cât și toate contribuțiile ulterioare ale cercetătorilor.

Sigle și abrevieri

- B1688 *Biblia 1688*. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu, vol. I–II, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001.
- B1795 *Biblia de la Blaj (1795)*, ediție jubiliară. Cu binecuvântarea Î.P.S. Lucian Mureșan, mitropolitul Bisericii Române Unite, Roma, 2000 (ediție realizată sub înaltul patronaj al P.S. Virgil Bercea, episcopul Eparhiei Române Unite de Oradea și sub egida științifică a Academiei Române, Institutul de Istorie – Cluj-Napoca; coordonatorul ediției I. Chindriș).
- B1856–1858 (A. Șaguna) *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii cei Vechi și a cei Noao, după originalul celor șeptezeci și doi de tâlcuitori din Alexandria, tipărită în zilele Preainălțatului nostru împărat Franțisc Iosif I, supt priveghiarea și binecuvântarea preasfințitului domn Andreiu baron de Șaguna, dreptcredinciosul episcop al Bisericei Greco-Răsăritene Ortodoxe în Marele Principat al Ardealului, comander al Ordinului Leopoldin cesaro.reg. austriac și șfetnic dinlăuntru de stat al Maiestății Sale Chesaro-Regești Apostolice. Sibiu, cu tiparul și cu chieltuiala tipografiei de la Episcopia dreptcredincioasă Răsăriteană din Ardeal, la anul domnului 1856–1858.*
- I. Chindriș, *Secolele* Chindriș, Ioan, *Secolele Bibliei de la Blaj*, în vol. *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, p. 225–351.
- Al. Ciorănescu, DER Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena

N. Iacob, *Limbajul biblic*, I, II

MDA

Popescu Marin, Editura Saeculum I.O., București, 2002.

Iacob, Niculina, *Limbajul biblic românesc (1640-1800)*, vol. I-II, Editura Universității Suceava, 2001 (Vol. I: *Aspecte ale evoluției limbii române literare până la 1840*, vol. al II-lea: *Biblia de la Blaj – text de referință în tradiția biblică românească*).

Micul dicționar academic. Cuvânt înainte de Eugen Simion. Prefață de Marius Sala, vol. I (literele A – C), vol. al II-lea (literele D – H), 2001; vol. al III-lea (literele I – Pr), vol. al IV-lea (literele Pr – Z), 2003, Editura Univers Enciclopedic, București.

Abrevieri la cărțile Bibliei

Fc	Cartea Facerii
Iș	Cartea ieșirii
Pr	Cartea preoților
Nm	Cartea numerilor
2 Lg	Cartea 2 leage
Is N	Iisus Navi
Jd	Cartea judecătorilor
Rt	Cartea Ruth
Cânt	Cântarea Cântărilor

Anexa 1 – Cartea ieşirii

B1688⁴⁰

Cap 20

1. Şi grăi Domnul toate cuvintele acestea cătră *Móisi*, zicând:
2. „Eu sânt Domnul Dumnezăul tău, cela ce te-am scos pre tine den pământul Eghípetului, den casa *robiei*.
3. Să nu fie ție alți dumnezei afară den mine!
4. Să nu faci ție chip cioplit, nice la toată asemănarea den câte sânt în ceriu, sus, și den câte sânt pre pământ, jos, și câte-s în apă, supt pământ.
5. Să nu te închini lor, nice *să slujești* lor, căce că eu sânt Domnul Dumnezăul tău, Dumnezău *răvnitoriu*, dând păcatele părinților pre feciori până la al treilea și al patrulea neam, celor ce urăscu pre mine.
6. Și făcând *milă* întru mii celor ce mă iubesc pre mine și celor ce păzăscu poruncile mele.
7. Să nu iai numele Domnului Dumnezăului tău în deșert, pentru că nu va curăți Domnul pre cela ce va lua numele lui în deșert.
8. Adu-ț aminte de zioa sâmbetei, *să o sfințești* pre ea.

**Biblia lui Timotei Cipariu
- textul transcris⁴¹ -**

Cap 20

1. Și grăi Domnul toate cuvintele acestea cătră *Moisă* zicând:
2. „Eu sum Domnul Dumnezeu tău, Cel ce te-am scos din pământul Egiptului, din casa *șerbitutei*.
3. Să nu fie ție alți Dumnezei afară din Mine!
4. Să [nu] faci ție tip cioplit, nici la toată asemănarea din câte sunt în cer, sus, și din câte sunt pre pământ, jos, și câte-s în apă, sub pământ!
5. Să nu te închini lor, nici *să șerbești* lor, căce Eu sum Domnul Dumnezeu tău, Dumnezeu *izbânditoriu*, dând păcatele părinților pre feciori, până a treilea și a patrulea seminție, celor ce urăsc pre Mine,
6. Și făcând *îndurare* întru mii celor ce mă iubesc pre Mine și celor ce păziesc poruncile Miele.
7. Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert, pentru că nu va curăți Domnul pre cela ce ia numele Lui în deșert.
8. Adu-ți aminte de ziua sâmbetei *să o sânțești* pre ea.

**Biblia lui Timotei Cipariu
- textul în ortografia
autorului -
CAPU XX⁴²**

1. *Sî grai Dnulu tote cuventele acestea catra Moisa dicundu:*
2. *Eu sum Dnulu Ddieulu teu celu ce te-am scosu dein pamentulu egyptului [sic!] dein casea sierbitutei.*
3. *Se nu fia tie alti D.diei afora dein mene.*
4. *Se [nu] faci tie tipu cioplitu, nece la tota asemanarea dein cate suntu in ceru susu sî dein cate suntu pre pamentu diosu, si cate-su in apa sub pamentu.*
5. *Se nu te inchini loru, nece se sierbesci loru, căce eu sum Dnulu D. dieulu teu, D. dieu isbanditoriu, dandu pecatele parentiloru pre fetiori pana a treilea sî a patrulea sementie celoru ce urascu pre mene.*
6. *Sî facundu indurare intru milii celoru ce me liubesc pre mene sî celoru ce paziescu poruncile miele.*
7. *Se nu liei numele Dnului D. dieului teu in desiertu, pentru că nu vá curatî D. nulu pre cel'a ce lia numele lui in desiertu.*
8. *Aduti amente de diu'a sambetei se o santiescî pre ea.*

⁴⁰ Vezi nota 13.

⁴¹ Vezi nota 12.

⁴² Pentru numerotarea capitolelor Cipariu folosește cifrele romane; în trimiterile făcute cu diferite ocazii, pentru economie de spațiu, operăm, potrivit tradiției, cu cifre arabe.

9. Șase zile să lucrezi și vei face toate lucrurile tale,

10. Iară a șaptea zi, sâmbăta Domnului Dumnezăului tău, să nu faci într-înșă tot lucrul, tu și feciorul tău, și fata ta, *sluga* ta, și *slujnica* ta, boul tău, și înjugătoriul tău, și tot *dobitocul* tău, și cel nimearnic ce lăcuiște cu tine.

11. Pentru că în șase zile au făcut Dumnezău ceriul și pământul, și marea și toate câte sânt în eale și *odihni* în zioa a șaptea; pentru aceea *blagoslovi* Dumnezău zioa a șaptea și o *sfinți* pre dânsa.

12. *Cinsteaște* pre tată-tău și pre muma-ta, pentru ca să ți să facă ție bine și delungat de ani să te faci pre pământul cel bun, carele Domnul Dumnezăul tău dă ție.

13. Să nu ucizi!

14. Să nu preacurvești!

15. Să nu furi!

16. Să nu mărturisești pre minciuni asupra vecinului tău mărturie mencinoasă!

17. *Să nu pohtești* muierea aproapelui tău, *să nu pohtești* casa vecinului tău, nice țarina lui, nice *sluga* lui, nice pre *slujnica* lui, nice boul lui, nice înjugătoriul lui, nice a tot *dobitocul* lui, nice câte sânt aproapelui tău!”

9. Șase zile să lucrezi și vei face toate lucrurile tale.

10. Iară a șaptea zi, sâmbăta Domnului Dumnezeului tău, să nu faci într-înșă tot lucrul: tu și feciorul tău și fata ta, *șerbitorul* tău, *șerbitorul* tău, boul tău și înjugătoriul tău, și tot *animalul* tău, și cel nimearnic ce locuește cu tine.

11. Pentru că în șase zile a făcut Domnul cerul, pământul, marea și toate câte sunt în ele. Și *repausă* în zioa a șaptea. Pentru aceea *binecuvântă* pre ea și o *sânți* pre dânsa.

12. *Onorează* pre tatăl tău și pre mama ta, ca să ți se facă ție bine și îndelungat de ani să te faci pre pământul cel bun, carele Domnul Dumnezeul tău dă ție.

13. Să nu ucizi!

14. Să nu curvești!

15. Să nu furi⁴³!

16. Să nu mărturisești pre minciuni asupra vecinului tău mărturie mincioasă!

17. *Să nu dorești* muierea aproapelui tău, *să nu dorești* casa vecinului tău, nici țarina lui, nici *șerbitoriul* lui, nici pre *șerbitorul* lui, nici boul lui, nici înjugătoriul lui, nici un *animal* al lui, nici câte sunt aproapelui tău”.

9. *Siese dîle se lucrezi și vei face tote lucrurile tele.*

10. *Er' a sieptea dî sambeta D.nului D.dieului teu, se nu faci intru ins'a totu lucrulu, tu sî fetiorulu teu sî fet'a ta, sierbitoriulu teu, sierbitori'a ta, boulu teu sî celu nemernicu ce locuesce cu tene.*

11. *Pentru că in siese dîle a facutu Dnulu cerulu sî pamentulu sî tote cate suntu in ele, sî repausa in diu'a a siepte, pentru aceea benecuentă pre ea sî o santî pre dens'a.*

12. *Onoredià pre tatalu teu sî pre mam'a ta că se fi se faca tie bene, sî indelungatu de ani se te faci pre pamentulu celu bunu carele Dnulu D. dieulu teu dà tie.*

13. *Se nu ucidi,*

14. *Se nu curvesci,*

15. *Se nu fi* [!]

16. *Se nu marturisesci pre mentiuni asupra vecinului teu marturia mentionosa.*

17. *Se nu doresci mulierea apropelui teu, se nu doresci casea vecinului teu, nece tierin'a lui, nece sierbitoriulu lui, nece pre sierbitori'a lui, nece boulu lui, nece injugatoriulu lui, nece unu animalu alu lui, nece cate suntu apropelui teu.*

⁴³ Scris, în mod inexplicabil, **fi**.

18. Și tot **norodul** vedea **glasul** și luminele și **glasul** trâmbiții și muntele afumând.

19. Și spăimântându-s<e> tot **norodul**, au stătut departe. Și zise cătră **Móisi**: „Grăiaște tu noao și nu grăiască cătră noi Dumnezău, cândai să nu murim”.

20. Și zise lui **Móisi**: „**Îndrăzniț**, că pentru ca să vă **ispitească** pre voi au venit Dumnezău cătră voi, pentru ca să facă frica lui întru voi, ca să nu greșiț”.

21. Și sta tot **norodul** de departe, iară **Móisi** întră în negura unde era Dumnezău.

22. Și zise Domnul cătră **Móisi**: „Acestea vei zice casii lui **Iácov** și vei spune fiilor lui **Israíl**: «Voi ați văzut că den ceriu am grăit cătră voi.

23. Să nu faceț voao dumnezăi de argint și dumnezăi de aur, să nu faceț voao aceștia.

24. **Jărtăvnic** de pământ să-m faceț mie și veț pune pre el arderile de tot ale voastre și mântuirile voastre, oile și vițeei voștri, în tot locul unde voiui numi numele meu acolo și voiui veni cătră tine și te **voiu blagoslovi**.

18. Și tot **poporul** vedea **viersul** și luminele și **viersul** trâmbiței și muntele afumând.

19. Și spăimântându-se tot **poporul**, a stat departe. Și zise cătră **Moisă**: „Grăiește tu nouă și nu grăiască cătră noi Dumnezeu, cândai⁴⁴ să nu murim”.

20. Și zise lor **Moisă**: „**Cutezați**, că pentru ca să vă **cerce** pre voi a venit Dumnezeu cătră voi, pentru ca să facă frica Lui întru voi, ca să nu greșiț”.

21. Și sta tot **poporul** de departe, iară **Moisă** întră în negura unde era Dumnezeu.

22. Și zise Domnul cătră **Moisă**: „Acestea vei zice casei lui **Iacob** și vei spune fiilor lui **Israíl**: «Voi ați văzut că din cer am grăit cătră voi.

23. Să nu faceți vouă dumnezei de argint și de aur, să nu faceți vouă aceștea.

24. **Altariu** de pământ Îmi veți face Mie și veți pune pre el arderile de tot ale voastre și mântuirele voastre, oile și vițeei voștri, în tot locul unde voiui numi numele Meu acolo și voiui veni cătră tine și te **voiu binecuvânta**.

18. *Sî totu poporul vedea viersulu sî luminele sî viersulu tram[b]iției sî muntele afumandu.*

19. *Sî spaimentandu-se totu poporul a statu departe sî dîse catra Moisa graesce tu noue sî nu graesca catra noi D. dieu candanu [sic!] se nu morimu.*

20. *Sî dîse loru Moisa cutezati că pentru cá se ve cerce pre voi a venitu D. dieu catra voi pentru cá se faca frica lui intru voi cá se nu gresiti.*

21. *Sî stá totu poporul de departe er' Mosà intra in negur'a unde erá D. dieu.*

22. *Sî dîse Dnulu catra Moisa acestea vei dîce casei lui Iacobi, sî vei spune filiiloru lui Israilu, voi ati vediutu că dein ceru am graitu catra voi.*

23. *Se nu faceti voue D. diei de argentu sî de auru, se nu faceti voue acestea.*

24. *Altariu de pamentu-mi veti face mie sî veti pune pre elu arderile de totu ale vostre, sî mentuirele vostre, oile sî vitieliu voștrii in totu loculu unde voliu numi numele meu acolo sî voliu veni catra tene sî te voliu benecuentá.*

---

⁴⁴ Scris „candanu”. Ortografierea acestui cuvânt îl pune în dificultate pe Cipariu. Cuvântul era un arhaism la momentul respectiv, dar ne vine greu să credem că nu-l cunoștea autorul din textele vechi pe care le stăpâna ca nimeni altul. Prin urmare, nu am găsit o explicație plauzibilă pentru scrierea cuvântului. Se pot vedea și alte locuri, de ex.: Fc 32,20; 38,11, 23; 42,4; 43,12; 50,14 etc.

25. Iară de vei face mie **jârtăvnic** de piatră, să nu le zidești cioplite, pentru că cuțitul tău ai pus pre eale și s-au pângărit.

26. Să nu te sui cu treapte pre **jârtăvnicul** meu, pentru ca să nu descoperi grozăvia ta pre dânsul.

25. Iară de vei face Mie **altariu** de piatra, să nu le zidești cioplite, pentru că cuțitul tău ai pus pre el și s-a pângărit.

26. Să nu te sui cu trepte⁴⁵ pre **altariul** Meu, pentru ca să nu descoperi grozăvia ta pre dânsul.

25. **Er' de vei face mie altariu de piatra, se nu le zidesci cioplite, pentru că cucitul tu ai pus pre elu și s'a pangaritu.**

26. **Se nu te sui cu drepte pre altariulu meu, pentru că se nu descoperi grosavi'a ta pe densulu.**

---

⁴⁵ Scris „drepte”.

Anexa 2 – Cartea ieşirii

Biblia lui Ion Heliade Rădulescu⁴⁶

- textul în ortografia autorului -

CAPU XX

1. Vorbi apoi Moysè tôte cuvintele aqestea, đicênd:
2. Eu sunt Domnul Dumneđeul teu, quel que te exdusse din pămêntul Egyptului, din cas'a servitudinii.
3. Să nu aibi alți đei afarō de mine.
4. Să nu faci ție-ênsuți idol, nici assemênarea vre unui lucru din quâte sunt în ceru sus, si din quâte pe pămênt jos, și din quâte în ape sub pămênt.
5. Să nu te închini lor nici să adduci cult aqestor'a; quōci eu sunt Domnul Dumneđeul teu, Dumneđeul zelot' (gelos) que redă pēcatele părinților peste filii pînō la atreia și a patr'a generatiō quellor que mē urescu,
6. Și quel que face misericordiă la mii (de generații) quellor que me dilegu și tinu preceptele melle,
7. Să nu iei numele Domnului Dumneđeului teu în deșert; quōci nu vā curăți Domnul pe quel que ia numele lui în deșert.
8. Addu'ți à minte de đoa sâmbetelor, spre à sanctificā pe dēns'a:
9. Șese đille vei travalliā și vei facce tôte operele talle:
10. Iar în dioa a șeptea, sâmbetele Domnului Dumneđeului teu (sunt). Să nu faci în aquea (dî) nici o faptă (nici) tu, nici filiul teu, nici filia ta, nici domesticul teu, nici domestic'a ta, nici boul teu, nici subjugalul teu, nici ori-que vită a ta, nici proselytul (străin) que locuesce la tine.

Biblia lui Timotei Cipariu

- textul în ortografia autorului -

CAPU XX

1. Sî grai Dnulu tote cuventele acestea catra Moisa đicundu:
2. Eu sum Dnulu Ddieulu teu celu ce te-am scosu dein pamentulu egyptului [sic!] dein casea sierbitutei.
3. Se nu fia tie alti D.diei afora dein mene.
4. Se [nu] faci tie tipu cioplitu, nece la tota asemanarea dein cate suntu in ceru susu sî dein cate suntu pre pamentu diosu, sî cate-su in apa sub pamentu.
5. Se nu te inchini loru, nece se sierbesci loru, căce eu sum Dnulu D. dieulu teu, D. dieu isbanditoriu, dandu pecatele parentiloru pre fetiori pana a treilea sî a patrulea sementie celoru ce urascu pre mene.
6. Sî facundu indurare intru milii celoru ce me iubescu pre mene sî celoru ce paziescu poruncile miele.
7. Se nu liei numele Dnului D. dieului teu in desiertu, pentru că nu vā curatî D. nulu pre cel'a ce lia numele lui in desiertu.
8. Aduti amente de diu'a sambetei se o santiesci pre ea.
9. Siese đile se lucrezi sî vei face tote lucrurile tele.
10. Er' a sieptea dî sambeta D.nului D.dieului teu, se nu faci intru ins'a totu lucrulu, tu sî fetiorulu teu sî fet'a ta, sierbitoriulu teu, sierbitori'a ta, boulu teu sî celu nemernicu ce locuesce cu tene.

---

⁴⁶ *Biblia Sacra que coprinde Vechiul si Noul Testament*, tradusă din hellenesce după a quellor septedeci de I. Heliade R., Paris, in typographia lui Preve si comp., via J. J.-Rousseau, 1858.

11. Quôci în șese dille făcù Dumneđeu cerul și pământul și marea și tôte quelle din aquestea, și încetò în dïoa a șéptea; pentru aqueast'a binecuvêntò Domnul dïoa a șéptea și o sanctificò pe dênș'a.

12. Onòrà pe tatâl teu și pe mamâ ta qua sa fiâ ție bine, și qua să aibi viață lungă pe pământul quel bun que Domnul Dumneđ eu dette ție.

13. Să nu ucciđi.

14. Să nu précurvesci.

15. Să nu furi.

16. Să nu mărturisesci strâmb asupra appròpelui teu mărturiâ mincinòsă.

17. Să nu poftesci mulierea appròpelui teu, să nu potfesci cas'a appròpelui teu, nici țérrin'a lui, ci feciorul lui (domesticu), nici féta lui (domestică), nici din boii lui, nici din subjugalii lui, nici din ori-que vite alle lui, nici quâte sunt alle appròpelui teu.

18. Si tot poporul vedeavocea și luminele (tunetele și fulgerele), și vocea trombei și muntele fumegând. Spăimêntându-se dar tot poporul stetterò în departe.

19. Și đ issuerò către Moysè: vorbesce tu noê, și să nu mai vorbescă către noi Domnul qua nu cumvâ să murim.

20. Dice și Moysè către dênșii: înbărbatati-vê; quôci, qua să vê încerce se appropiò Dumneđeu către voi, qua să fiâ tém'a de dênșul întru voi spre a nu pécătui.

21. Se ținneâ dar poporul în departe; iar Moysè întrò în negur'a unde erâ Dumneđeu.

22. Disse atunci Domnul către Moysè aquestea vei đicce casei lui Iacob, și vei anunția fiiiilor lui Israel: voi ați vêđut quo din ceru am vorbit către voi.

23. Să nu vê faceți voê đei de argint, și đ ei de aur să nù vê faceți voê ênșivê.

11. Pentru că in siese dille a facutu Dnulu cerulu sî pamentulu sî tote cate suntu in ele, sî repausa in diu'a a siepte, pentru aceea benecuventâ pre ea sî o santi pre dens'a.

12. Onorediâ pre tatalu teu sî pre mam'a ta că se tî se faca tie bene, sî indelungatu de ani se te faci pre pamentulu celu bunu carele Dnulu D. dieulu teu dà tie.

13. Se nu uciđi,

14. Se nu curvesci,

15. Se nu fi [sic!]

16. Se nu marturisesci pre mentiuni asupra vecinului teu marturia mentionosa.

17. Se nu doresci mulierea apropelui teu, se nu doresci casea vecinului teu, nece tierin'a lui, nece sierbitoriulu lui, nece pre sierbitori'a lui, nece boulu lui, nece injugatoriulu lui, nece unu animalu alu lui, nece cate suntu apropelui teu.

18. Sî totu poporul vedea viersulu sî luminele sî viersulu tram[b]itiei sî muntele afumandu.

19. Sî spaimentandu-se totu poporul a statu departe sî dîse catra Moisa graesce tu noue sî nu graesca catra noi D. dieu candanu [sic!] se nu morimu.

20. Sî dîse loru Moisa cutezati că pentru că se ve cerce pre voi a venitu D. dieu catra voi pentru că se faca frica lui întru voi că se nu gresiti.

21. Sî stâ totu poporul de departe er' Moisa intra in negur'a unde erâ D. dieu.

22. Sî dîse Dnulu catra Moisa acestea vei dîce casei lui Iacobu, sî vei spune fiiiilor lui Israilu, voi ati vediutu că dein ceru am graitu catra voi.

23. Se nu faceti voue D. diei de argentu sî de auru, se nu faceti voue acestea.

24. Altar de pământ să faceți mie și
sacrificați pe dânsul holocaustomele vòstre
și salutarele vòstre, oile și vițellii vostri.

25. Iar de vei face mie altar de petre, nu
le vei edifică tăiate (sau sculpite); pentru
quõ pus'ai dalt'a ta assupra lui și
profanatu s'a.

26. Să nu te sui în gradatiõ (prin trepte) la
altarul meu, qua să nu descoperi
turpitudinea ta assupra lui.

24. Altariu de pamentu-mi veti face mie sî veti
pune pre elu arderele de totu ale vòstre, sî
mentuirele vòstre, oile sî vitiellii vostrii in totu
loculu unde voliu numi numele mieu acolo sî
voliu veni catra tene sî te voliu benecuentá.

25. Er' de vei face mie altariu de pietra, se nu
le zidesci cioplite, pentru cà cucitulu teu ai
pusu pre elu sî s'a pangaritu.

26. Se nu te sui cu drepte pre altariulu mieu,
pentru cà se nu descoperi grosavi'a ta pe
densulu.

www.galaxiagutenberg.ro
www.librariilegutenberg.ro

Coperta și tehoredactare: Horațiu Crișan

Bun de tipar: decembrie 2010. Apărut: 2010

EDITURA GALAXIA GUTENBERG,
400015, Cluj-Napoca, str. Republicii nr. 24
Tel./fax 0264-430580;
E-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

Tiparul executat de
SC GUTENBERG SRL
435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11
Tel./fax: 0262-385786; 0723-377599
E-mail: contact@galaxiagutenberg.ro
